

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Organizace soudnictví ve 2. polovině 19. století

Zpracoval: Pavel Havrda

Konzultant diplomové práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Plzeň, 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen, 2012

.....

Pavel Havrda

Rád bych poděkoval JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za odborné vedení a vstřícný přístup při psaní této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Charakteristika soudnictví	2
2. Vývoj právní úpravy soudnictví v 2. polovině 19. století	5
2.1 Právní úprava do roku 1867.....	5
2.2 Právní úprava po roce 1867	8
3. Organizace civilního soudnictví.....	11
3.1 Okresní soud	12
3.2 Zemský soud	15
3.3 Vrchní zemský soud	18
3.4 Nejvyšší soud a kasační dvůr.....	20
4. Organizace trestního soudnictví	22
4.1 Okresní soud	23
4.2 Zemský soud	25
4.3 Vrchní zemské soudy	27
4.4 Nejvyšší soud	28
5. Organizace speciálního soudnictví.....	29
5.1 Říšský soud.....	29
5.2 Správní soudní dvůr	30
5.3 Státní soudní dvůr	31
5.4 Soud nejvyššího dvorního maršálka.....	32
5.5 Živnostenský soud.....	32
5.6 Soud řádu německých rytířů.....	34
5.7 Labské celní soudy	35
5.8 Důchodkové soudy.....	36
5.9 Patentní soud	37
5.10 Vojenské soudy	37
5.11 Výjimečné soudy.....	38
5.12 Duchovní soudy manželské.....	39

5.13	Rozhodčí soudy	40
6.	Personální obsazení soudů	44
6.1	Osoby stojící ve službách státu jako vykonavatele soudní moci.....	44
6.2	Osoby ve státní službě připravující se na budoucí povolání	48
6.3	Soudní osoby stojící mimo státní službu	50
7.	Závěr	57
8.	Resumé	59
9.	Seznam použité literatury.....	61

Úvod

Cílem této práce je popsat vývoj soudnictví tak, jak se vyvíjelo od 2. poloviny 19. století na území rakouské monarchie, tedy i na území dnešního českého státu. Snažil jsem se chronologicky popsat vývoj soudnictví od roku 1848 a popsat činnost osob, které se na výkonu soudnictví podíleli. Bylo možné zajít i hlouběji do historie a popsat vývoj soudnictví ze širší perspektivy, ale rok 1848 se mi v tomto ohledu zdál ideálním.

Rok 1848 byl významný datem nejen pro soudnictví. Tento rok je významným historickým předělem, kdy dochází k celé řadě změn ve společnosti. Ať už jsou to reformy politického, finančního nebo právě soudního charakteru.

První kapitoly jsou koncipovány tak, aby poskytly obecnou představu o stavu, v jakém se společnost nacházela nejen v oblasti soudnictví, ale i správy a jaké byly požadavky na tehdejší soudnictví.

Další kapitoly se věnují organizaci civilního i trestního soudnictví. Snažil jsem se zde o popis jednotlivých článků soudní soustavy, jejich pravomoc a příslušnost.

V následujících kapitolách se zabývám speciálním soudnictvím, jejím popisem a výčtem.

Poslední kapitola se věnuje personálnímu obsazení tehdejších soudů. Jaké požadavky byly kladeny na tehdejší uchazeče, kteří buďto stáli ve službách státu, nebo se připravovali na budoucí povolání anebo stáli zcela mimo státní službu.

Struktura mé práce by měla umožnit čtenáři snadné a rychlé zorientování se v problematice soudnictví 2. poloviny 19. století tak, aby bylo možné pochopit vývoj soudnictví v čase. Snažil jsem se co možná o nejpřehlednější a nejsrozumitelnější popis vývoje soudnictví tak aby četba byla co nejsrozumitelnější.

1. Charakteristika soudnictví

Definice soudnictví je široký pojem, který bychom mohli nejlépe charakterizovat, tak, že jde o činnost a zároveň instituci, která provádí souzení. Soudnictví jako takové je výlučně právní institucí, jež je spojena nerozlučně s právem.¹

Vedle moci zákonodárné a výkonné zaujímá moc soudní zvláštní funkci v oblasti práva. V současné době je náplní soudů nezávislá činnost vykonávána podle stanovených pravidel, která spočívá na závazném řešení určitých případů na základě právních norem. Pojmovými znaky dnešního soudnictví je především to, že se jedná o činnost státních orgánů (soudů), spočívající v konkrétním řešení příkladů na základě pravidel, které můžeme označit jako soudní proces, dále pak skutečnost, že výkonem soudnictví mohou být pověřeny pouze nezávislé státní orgány, že řešení musí být závazné a také to, že předmětem činnosti není tvorba práva, ale pouze aplikace již existujících právních norem.²

To, čím se soudnictví a souzení odlišuje od ostatních činností, není ve vynutitelnosti jeho rozhodnutí, ale v jeho nezávislosti a absenci vztahů nadřízenosti a podřízenosti. Nezávislost soudnictví a činnost soudů jako nezávislých orgánů, které řeší konkrétní případy podle právních norem je tím podstatným kritériem odlišujícím soudnictví od orgánů jiného typu.

Soudnictví může být chápáno objektivně, anebo tak, že závisí na vůli zákonodárce jako určitého subjektu, tedy pojetí subjektivní. Subjektivní chápání soudnictví je založeno výhradně na pozitivní právní úpravě a odmítá vše, co postrádá formu právní normy. Proto se zde také hovoří o pojetí formálním. Objektivní pojetí bere v potaz i věci, které stojí před normou, nebo nad ní (jedná se např. o právní principy). V takovém případě hovoříme o pojetí materiálním.³

Jako vše ostatní, i soudnictví prošlo určitým historickým vývojem. Složení soudu, vnitřní organizace, materiální zabezpečení, jednotlivé vztahy k jiným orgánům státní moci, způsoby řízení jak před soudy vystupovat, prostředky

¹ Zoulík, F. Soudy a soudnictví. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 14.

² Wintrová, A. a kolektiv. Civilní právo procesní. Linde Praha:2011. str. 25-26.

³ Zoulík, F. Soudy a soudnictví. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 12-15.

používané ke splnění úkolů i život osob, které se účastnily na soudním procesu, jejich materiální a společenské postavení, vzdělání, zvyklosti a celá řada dalších věcí která se pochopitelně v průběhu věků měnila, tak jak to vyžadovala společenská situace a tak jak to odpovídalo stupni vývoje společnosti.⁴

Ať už byla doba jakákoliv, soudy vždy hrály jednu z nejdůležitějších rolí v českém politickém systému.⁵ „Vystupovaly jako hlavní legitimní nositelé spravedlnosti, po které člověk od nepaměti toužil.“⁶

Přelom ve vývoji soudnictví přichází s revolučním rokem 1848. Nově vzniklé soudy po tomto roce lze rozdělit na řádné a zvláštní (specializované). Řádné se dále rozlišovaly na řádné s obecnou pravomocí a na řádné s kauzální pravomocí (horní, obchodní). Soudy zvláštní (specializované) byly nadány pravomocí, která byla omezena pouze na nalézání práva v konkrétních, výslovně přikázaných záležitostech. Mezi soudy zvláštní patřily soudy živnostenské, soudy důchodkové, soud nejvyššího dvorského maršálka, specializované soudy veřejného práva (říšský soud, dvůr soudní státní, dvůr soudní správní), vojenské soudy, stanné soudy, duchovní a manželské soudy a další obligatorní i fakultativní soudy rozhodčí a smírčí.⁷

V dnešním moderním pojetí soudnictví je soud institucí nezávislou, jak na státu, tak na stranách sporu, i přesto, že je sám státním orgánem. Mezi základní rysy charakterizující výkon soudnictví v moderní době patří specializace, odbornost a nezávislost.

Specializace znamená, že soudy vykonávají pouze soudnictví a neplní žádné jiné funkce. I dříve existovaly orgány, které se specializovaly, avšak k završení tohoto procesu bylo zapotřebí oddělení správy od soudnictví, k čemuž došlo až v 19. století.

---

⁴ Klabouch, J., *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. Praha : nakladatelství Orbis, 1967, s.

5

⁵ Adamová, K. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha : nakladatelství LexisNexis, s.r.o., 2005, s. 9

⁶ Tamtéž, s. 9

⁷ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 60

Druhým rysem je odbornost. To znamená, že rozhodující vliv mají soudci, kteří jsou soudci z povolání (nikoliv laici), tedy vysokoškolsky vzdělaní právníci.

A konečně nezávislost ve smyslu nezávislosti soudu jak na stranách sporu, tak na státu.⁸

---

⁸ Zoulík, F. Soudy a soudnictví. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 37 – 40.

2. Vývoj právní úpravy soudnictví v 2. polovině 19. století

2.1 Právní úprava do roku 1867

Důležitým přelomem pro vývoj soudnictví byl revoluční rok 1848. Především pak následující 50. léta 19. Století, období označované jako bachovský absolutismus.⁹

Jeden z tehdejších požadavků tzv. revoluční buržoazie spočíval v eliminaci vlivu absolutistického státu na chod justice. V důsledku toho došlo k oddělení soudnictví a správy, zavedení veřejné občanské kontroly nad výkonem soudnictví (veřejnost líčení, porotní soudy), zavedení procesu obžalovacího namísto inkvizičního.

Zpočátku bylo oddělení soudnictví a správy pouze v rovinně teoretické, protože až do roku 1850 fungovaly staré patrimoniální úřady a soudy. Císařským nařízením byla dne 14. června 1849 schválena nová soudní organizace, která od 1. června 1850 začala fungovat.¹⁰

Vývoj soudnictví jako celku je možné rozdělit do několika etap. První etapou jsou roky 1848-1850. Nejvyšším soudním úřadem pro oblast justice se stalo ministerstvo práv, známé pod pozdějším označením jako ministerstvo spravedlnosti zřízené na základě nejvyššího rozhodnutí ze 17. března 1848. Kompetence ministerstva byly upraveny nejvyšším rozhodnutím z 12. dubna 1852 s pozdějšími doplňky a úpravami.¹¹

Působnost ministerstva zahrnovala především dohled nad všemi právními ústavami, jež patřily k soudnictví. Byly to nejenom soudy, ale také státní zastupitelství, oblast vězeňství, advokacie, notářství a obhajoba ve věcech trestních. Mezi další pravomoci náleželo také možnost činit návrhy na jmenování soudců v případě, že jmenování bylo vyhrazeno císaři. Dále také možnost

---

⁹ Vojáček, L., Knoll, V., Schelle K., *České právní dějiny*, 2., upr. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2010, s. 248

¹⁰ Malý, K., Sivák, F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918*. 2. vydání. Jinočany : H&H, 1993, s. 417

¹¹ Vojáček, L., Knoll, V., Schelle K., *České právní dějiny*, 2., upr. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2010, s. 248

jmenovat ostatní soudní úředníky a zřizence, jestliže jejich jmenování nepřísluší někomu jinému. Do působnosti ministerstva patřilo i řízení veškeré justice kromě vojenského soudnictví, jež spadalo pod ministerstvo války.

Jak již bylo řečeno výše, nová organizace soudnictví začala fungovat od 1. června 1850. Do té doby bylo soudnictví vykonáváno prozatímně tak, jak tomu bylo v době josefínské.¹² V Čechách působily jako všeobecné soudy civilní senát pražského magistrátu, 197 magistrátů, z toho 55 královských a 142 municipálních měst a dále 868 justičních úřadů.

Na Moravě a ve Slezsku byl počet magistrátů 67 a justičních úřadů bylo 455. Mezi privilegované soudy patřila zeměpanská zemská zpráva v Praze a Brně a čtyři knížecí zemské soudy v Těšíně, Opavě, na Jánském Vrchu a v Bílsku ve Slezsku. Soudy merkantilní a směnečné v Praze, Brně, Opavě, jež byly spojeny s magistráty těchto měst a další zeměpanské soudy v Jáchymově, Příbrami, Kutné Hoře a Stříbře s devíti zeměpanskými a 71 patrimoniálními substitucemi. Soudnictví trestní bylo vykonáváno dvaceti kriminálními soudy v Čechách, šesti kriminálními soudy na Moravě a dvěma ve Slezsku společně se zemským právem vykonávaným na Jánském Vrchu.¹³

V letech 1849 – 1850 byla vydána celá řada předpisů upravující soudní organizaci a výkon soudnictví. Přepisy z roku 1849 upravovaly jak organizaci v celé říši, tak i v jednotlivých zemích. V následujícím roce 1850 byly doplněny o jurisdikční normu, prozatímní trestní řád a předpis týkající se vnitřní organizace soudů.¹⁴

1. červen 1850 znamenal zahájení činnosti 310. okresních soudů, z nichž 52 byly okresní soudy první třídy, 21 zemských (krajinských) soudů a 2 vrchní zemské soudy.

Nová organizace soudnictví byla inspirována zásadami březnové ústavy, mezi něž patřily zásady jednotnosti, všeobecnosti, na všech úrovních soudnictví

---

¹² Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 318.

¹³ Schelle, K., Vojáček, L. Stát a právo v období absolutismu. Sborník. Brno : MU, 2005, s. 65.

¹⁴ Vojáček, L., Schelle, K. České právní dějiny do roku 1945. 1. vydání. Brno : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 119.

postátnění a odloučení soudnictví od veřejné správy, ústnost, veřejnost, nezávislost soudců, v záležitostech trestních zásada obžalovací, účast soudců z lidu ve věcech těžkých zločinů, ve věcech politických a v tiskových přečinech.

Nově zřízené soudy v roce 1850 je možné rozdělit na soudy řádné a mimořádné, neboli zvláštní. Řádnými soudy byly soudy okresní, zemské (krajinské), vrchní zemské soudy, Nejvyšší soudní a kasační dvůr a soudy obchodní. Mezi soudy mimořádné se řadil Soud dvorního maršálka a dále živnostenské soudy a soudy smírčí, nebo rozhodčí.¹⁵

Co se týče odstupňování jednotlivých soudů, tak nejnižším a základním článkem byly soudy okresní. V důležitějších věcech rozhodovali sborové soudy, označované jako krajské. O stupeň výše, tedy druhou instancí byly vrchní soudy pro Moravu a Slezsko v Brně a pro Čechy v Praze. Nejvyšší dvůr soudní a kasační, který se nacházel ve Vídni, byl třetí instancí.¹⁶

V období Bachovského režimu došlo k odstranění moderních organizačních principů. Silvestrovské patenty z roku 1851 nejdříve zrušily veřejnost líčení a porotní soudy a trestní řád z roku 1853 zavádí zpět písemné a tajné řízení v trestním procesu.¹⁷

V polovině padesátých let byla zavedena nová správní organizace s tím, že její základní článek byl současně i prvoinstančním soudem. Dochází tedy opět ke sloučení výkonu státní správy soudnictví. S Říjnovým diplomem padá Bachovský neoabsolutismus a s ním i změny, které přinesl. V průběhu padesátých let jsou pak odstraněny říšskou radou zásahy, které tento režim provedl.¹⁸

---

¹⁵ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 318-319.

¹⁶ Bílý, J. L. Právní dějiny na území české republiky. Praha : Linde, 2003. s. 271.

¹⁷ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 318.

¹⁸ Vojáček, L., Schelle, K. České právní dějiny do roku 1945. 1. vydání. Brno : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 119.

2.2 Právní úprava po roce 1867

Součástí prosincové ústavy byl i základní státní zákon o soudcovské moci z roku 1867, který potvrdil nezávislost soudců, oddělení správy a soudnictví a porotní rozhodování ve věcech závažných těžkých deliktů a přečinů politických a tiskových.¹⁹

Zákonem z 11. června 1868 č. 59 ř. z.²⁰ došlo ke zrušení bachovských kombinovaných orgánů soudních a správních a byly znovu zavedeny samostatné okresní soudy v původních obvodech.²¹ V témže roce byl vydán i zákon č. 36 ř. z. z 8. 5. 1868, jež stanovil, které soudy jsou příslušné při amortizování cenných papírů vydaných soukromými osobami a spolky a jakým způsobem se má tomu předejít. Důležitý byl tento zákon zejména proto, že výslovně stanovil, že cenné papíry vydávané spolky a akciovými společnostmi lze umořovat pouze u krajského, nebo zemského soudu, v jehož obvodu se nacházelo sídlo subjektů, které cenný papír vydaly.

Soustavu soudů tedy v těchto letech tvořili opět soudy okresní (obnoveny v roce 1868), krajské (zemské), vrchní zemské soudy a Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni.²²

Hned rok na to v roce 1869 byl zákonem č. 44/1869²³ zřízen Říšský soud, jehož pravomoc se nevztahovala pouze na jednotlivé země. Do jeho působnosti patřilo rozhodování o porušení politických práv, o veřejných nárocích vůči státu a jednotlivým zemím a spory mezi sněmy a úřady.

V roce 1876 byl zřízen Nejvyšší správní soud (zákon č. 36/1876 ř. z.) do jehož působnosti spadala kontrola zákonnosti výkonu státní správy. Rozhodoval všude tam, kde bylo protizákonně rozhodnuto některým správním orgánem. Činnost této instituce výrazně přispěla ke z kvalitnění správního aparátu.

---

¹⁹ Tamtéž, s. 119

²⁰ Zákon č. 59/1868 ř. z. ježto se týče organizace soudů okresních

²¹ Vojáček, L., Schelle, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 251

²² Schelle, K., Vojáček, L. *Stát a právo v období absolutismu*. Sborník. Brno : MU, 2005, s. 67

²³ Zákon č. 44/1869 ř. z. jenž se týče organizace soudu říšského, řízení před ním a vykonávání jeho nálezů

Vedle těchto soudů vznikala i celá řada soudů mimořádných (zvláštních). Patří sem například živnostenské soudy (1869) řešící spory pracovněprávní, rozhodčí soudy nemocenských pokladen a patentní soud (1897).²⁴

V roce 1896 byl vydán zákon o soudní organizaci, který vedle samostatných soudcovských úředníků rozlišoval i pomocné soudcovské úředníky, kteří mohli rozhodovat ve věcech, kde nebylo zapotřebí soudcovského rozhodování. Soudní úřady se dělily dle výkonu soudní pravomoci a dle postavení na úřady hlavní (to jsou soudy v užším slova smyslu) a vedlejší, neboli pomocné. Vlastní výkon pravomoci obstarával pouze hlavní úřad. Mezi pomocné úřady patřily zejména soudní kanceláře, které měli za úkol vyřídit podání došlá k soudu, vyhotovit soudní vyřízení, dále pak úschovu všech soudních spisů a provádění exekucí. K dalším úkolům patřilo provádění zápisů do obchodního a společenstevního rejstříku, jež byl veden u sborových soudů první stolice. Prováděly také všechny funkce související s vedením pozemkových knih a případně i další úkoly jim svěřené. Od roku 1898 musela být soudní kancelář zřízena u každého soudu, přičemž mohla tvořit i samostatné oddělení. Mezi zvláštní oddělení soudní kanceláře mohli patřit depozitní úřady určené pro zúčtování a úschovu soudních depozit. Samostatný depozitní úřad vznikl však pouze v Praze. Všude jinde byla tato agenda svěřena berním úřadům.²⁵

Na základě zákona o soudní organizaci z roku 1896 byl výkon správy justice svěřen ministerstvu spravedlnosti, soudům, státním zastupitelstvím, případně jejich předsedům či vedoucím.

Vedoucí státních zastupitelství a předsedové soudů byli podřízeni (ve věcech správy) ministru spravedlnosti a činnost, kterou vykonávali, vykonávali jako jeho orgány. Výkon správy u každého zemského (vrchního) a krajského soudu zabezpečovalo pověřené správní oddělení, označované jako presidium, neboli předsednictvo toho kterého soudu.

---

²⁴ Vojáček, L., Schelle, K. České právní dějiny do roku 1945. 1. vydání. Brno : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 119 – 120.

²⁵ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 319.

Řádný chod soudů, státních zastupitelství a generální prokuratury v oblasti hospodářské, finanční a personální zajišťovalo ministerstvo spravedlnosti, zemský (vrchní) soud a zemské (vrchní) státní zastupitelství.

Pravomoc orgánů správy justice zahrnovala i výkon dohledu na činnost soudů, státních zastupitelství a generální prokuratury.

Zákon o soudní organizaci²⁶ z roku 1896 stanoví, že ministr spravedlnosti vykonává dohled (jako ústřední orgán správy justice) označovaný jako přímý služební dohled na soudy zemské (vrchní), zemská (vrchní) státní zastupitelství a generální prokuraturu a tzv. všeobecný vrchní dohled na výkon soudcovské činnosti všech soudů a státních zastupitelství.²⁷

---

²⁶ Zákon č. 217/1896 ř. z. jímž vydávají se předpisy o obsazování, vnitřním zařízení a řadě jednacím soudů (zákon o organizaci soudní)

²⁷ Plundr, O. Organizace justice a prokuratury. 3. vydání. Praha : Orbis, 1963, s. 27 – 28.

3. Organizace civilního soudnictví

„Vznik základů moderní soudní organizace byl provázen vznikem základů moderního civilního řízení. I ty musíme položit do období osvícenského absolutismu, zejména do období panování Josefa II.“²⁸ V této době také dochází k již definitivnímu oddělení civilního a trestního procesu a s tím souvisí i jejich rozdělení do samostatných kodexů. 1. května 1781 byl vydán první civilní soudní řád pro všechny rakouské země a odstranil tak zásady procesního práva upravené ještě v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627.²⁹

Soudní soustavu do roku 1855 tvořily soudy okresní, krajské, vrchní zemské, a nejvyšší soud. Po tomto roce však dochází opět ke spojení prvoinstančních soudních orgánů s orgány politické správy, což bylo v rozporu s březnovou ústavou a jí deklarované přísné oddělení správy a soudnictví.

Soudní soustava na začátku dubna (pro Moravu a Slezsko) a května (pro Čechy) vypadala takto:

1. Představitelé okresní soudní pravomoci
  - a) smíšené okresní úřady
  - b) městsky delegované okresní soudy
  - c) samostatné okresní soudy
2. Sborové soudy první stolice (tvořeny zemskými soudy)
3. Sborové soudy druhé stolice (tvořeny vrchními soudy)
4. Nejvyšší soud³⁰

Situace se mění po přijetí prosincové ústavy a přijetím zákona č. 59 ř. z., kdy byly obnoveny samostatné okresní soudy a odděleno soudnictví od správy. Po roce 1869 byla tedy soustava soudů opět: soudy okresní, zemské (krajské), vrchní zemské a nejvyšší soud.³¹

---

²⁸ Schelle, K., Vojáček, L. Stát a právo v období absolutismu. Sborník. Brno : MU, 2005, s. 67.

²⁹ Tamtéž, s. 67.

³⁰ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 105-108.

³¹ VOJÁČEK, L., KNOLL, V., SCHELLE K., *České právní dějiny*, 2., upr. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2010, s. 251.

3.1 Okresní soud

Císařským rozhodnutím ze 4. června 1849 byly vymezeny nové základy soudní organizace.

Nejnižším a základním článkem soudní soustavy se staly okresní soudy. Jejich teritoriální působnost se nazývala soudní okres. Soudní okres a okres politický neměly stejné území. Politický okres tvořil 1-6 okresů soudních. Hranice mezi soudními okresy měli vytyčit speciálně zřízené soudní komise. Při vytváření nových hranic měly dbát toho, aby nový obvod soudního okresu zahrnoval celý obvod dřívější patrimoniální pravomoci a současně aby nedošlo k rozdělení katastrů jednotlivých obcí. Jedním z kritérií, které komise posuzovaly při vytyčování hranic, byla i hustota osídlení, terénní podmínky a komunikační podmínky u jednotlivých území. Důležitým kritériem při posuzování byly i jazykové hranice, které měly tvořit okres pokud možno co nejvíce jazykově jednotný. Jako sídla soudů se volila především města, kde dříve sídlily magistráty. Na jejich místě pak sídlily přirozeně soudy vyšších stupňů. Dalšími sídly soudů byly sídla dřívějších patrimoniálních soudů a také místa, jež byla svou polohou, vybaveností a obaleností pokládána za nejvhodnější.

Na okresních soudech soudily samosoudci. Tyto soudy byly obsazeny pouze jedním okresním soudcem, jedním nebo více adjunkty, dále pak podle potřeby také jedním či několika auskultanty, jedním nebo dvěma úředníky pozemkových knih a v neposlední řadě pomocným personálem.

Na českém území se v této době nacházelo celkem 210 okresních soudů, kdy 30 z nich bylo zároveň okresním soudem sborovým. Na Moravě bylo 78 okresních soudů (z nich 19 bylo zároveň okresním soudem sborovým) a ve Slezsku 22 (3 z toho zároveň soudy sborové).

Okresní soudy se členily do 3 tříd. Okresní soudy 1. třídy vedle pravomoci okresních soudů vykonávaly i trestní pravomoc okresních soudů sborových. Velkou většinu okresních soudů představovaly soudy 2. třídy. Okresní soudy 3. třídy byly pouze dva, a to Okresní soud Hora svatého Šebestiána a Okresní soud

Hora svaté Kateřiny v obvodu Krajského soudu Most. To, do jaké kategorie byl soud zařazen, záviselo na jeho poloze (centrální soudy byly soudy vyššího stupně) a také na velikosti obvodu a počtu obyvatel, který v něm žil.³²

Okresní soudy v civilních záležitostech řešily spory týkající se věcí v hodnotě menší než je 500 zlatých, v případě, že nebyla dána pravomoc kauzální, nebo pravomoc některého mimořádného soudu. Dalšími věcmi byly spory, u kterých nehrála roli jejich hodnota. Byly to například spory o nájem a pacht, o rušení držby movitých věcí a ze smluv námezdních a služebních. Dále pak spory mezi hostinskými, dopravci a osobami, které použili jejich služeb, spory lékařů, učitelů a vychovatelů týkající se odměn za jejich služby, spory týkající se neplatnosti manželství, rozvodu a rozluky a spory související s dalšími rodinnými poměry. Patřily sem také návrhy na vydání předběžného opatření, zejména uvěznění dlužníka, obstavení, dodání sporné věci soudu, dání jistoty a povolení sekvestrace. Ve věcech nesporných to bylo řízení o pozůstalosti, opatrovnictví, poručenství, dobrovolný rozvod, prohlášení za mrtvého a dobrovolná vyrovnání. Další agendou okresního soudu bylo vedení pozemkových knih a současně byly příslušné k jak pro sporná, tak pro nesporná řízení, které se týkaly nemovitostí vedených v jejich knihách.

V trestních záležitostech rozhodovaly okresní soudy ve věcech přešupkových tam, kde nebyly tyto pravomoci svěřeny obecní policii. U zločinů a přečinů poskytovaly okresní soudy pouze součinnost při vyšetřování příslušným sborovým okresním soudům. Místní příslušnost byla dána v trestních věcech v první řadě dle místa spáchání skutku, následně pak místem bydliště pachatele, nebo místem jeho dopadení.³³

Jak již bylo zmíněno výše, představiteli okresní soudní pravomoci byly smíšené okresní úřady, městsky delegované okresní soudy a samostatné okresní soudy.

---

³² Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 99-100.

³³ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 66.

a) *Smíšené okresní úřady*

Smíšené okresní úřady byly nejnižším článkem soudní soustavy. Zřízeny byly místo dřívějších okresních soudů a územní obvody byly totožné se soudními okresy. Z hlediska personálního zabezpečení byly smíšené okresní úřady součástí okresního úřadu. Na smíšeném okresním úřadu působil okresní představený, jeden nebo dva adjunkti, několik aktuárů, vedoucí pozemkových knih, jeden nebo dva sluhové a jejich pomocníci. Bylo pravidlem, že jeden z adjunktů měl soudcovskou kvalifikaci a mezi jeho úkoly patřilo vedení soudní sekce okresního úřadu. V období let 1855-1868 bylo 187 smíšených okresních úřadů v Čechách, na Moravě 70 a ve Slezsku 20.

b) *Okresní soudy*

Společně s okresními smíšenými úřady působil ve městech, ve kterých se to jevílo jako nezbytné, nebo alespoň účelné z hlediska obstarávání různých odvětví samostatné okresní soudy. Tyto soudy byly na orgánech politické správy nezávislé. V Čechách se nacházelo v tomto období 6 samostatných okresních soudů. Mezi ně patřily okresní soud Jindřichův Hradec, okresní soud Rychnov nad Kněžnou, okresní soud Vysoké Mýto, okresní soud Litomyšl, okresní soud Klatovy a okresní soud Karlín. Na Moravě ani ve Slezsku se v tomto období žádný samostatný okresní soud nenacházel. Co se týče personálního obsazení, tak na okresním soudě byl pouze jeden okresní soudce, který byl současně představeným soudu a určitý počet adjunktů, *aktuárů*³⁴, vedoucích pozemkových knih, kancelisty a dále sluhy s jejich pomocníky.

c) *Městsky delegované okresní soudy*

Městsky delegované okresní soudy působil v sídlech sborových soudů první instance. Tyto soudy nebyly organizovány samostatně, ale působil v rámci zemského krajského soudu a zároveň byly těmito soudy vybaveny

---

³⁴ soudní písař

jak po materiální stránce, tak po personální. V Čechách bylo v těchto letech dohromady 17 městsky delegovaných okresních soudů. 3 se nacházely v Praze a v každém sídle krajského soudu byl jeden. Na Moravě jich bylo 6 a ve Slezsku 2. Pražské městsky delegované okresní soudy neměly žádné venkovské obvody. Členění těchto městsky delegovaných obvodů okresních soudů na užší a širší mělo význam pouze pro stanovení jejich pravomoci a příslušnosti.

V českých zemích bylo v tomto období celkem 309 představitelů okresní soudní pravomoci. Na Čechy jich připadalo 210, na Moravu v důsledku redukce brněnských městsky delegovaných okresních soudů 99. Okresní soudy sborové zanikly. Pravomoci okresních soudů vyšetřovacích přešly na představitele okresní soudní pravomoci, jež působily v bývalých sídlech okresních soudů sborových. Pravomoc vyšetřovacích soudů ztratily jen smíšený okresní úřad Březnice a Rakovník v Čechách a smíšený okresní úřad Zábřeh a Holešov na Moravě. Tato jejich pravomoc přešla na smíšený okresní úřad v Mohelnici a v Prostějově. Ke změně hranic územních obvodů smíšených okresních úřadů (okresních soudů) v tomto období nedošlo.³⁵

3.2 Zemský soud

Zemské soudy byly zřízeny na základě císařského patentu z 14. června 1849 s účinností od 1. července 1850. Po soudní reformě roku 1855 došlo k přejmenování na krajské soudy, s tím, že sborové soudy první instance v hlavních zemských městech (Praha a Brno) nesly i nadále název zemské soudy.³⁶

Zemský soud byl tvořen několika soudními okresy (6-24) a působil jako sborový soud. Do jeho kompetence patřily jak věci civilní, případně kauzální, tak i trestní. V obvodech, kde nebyl zřízen žádný zvláštní obchodní soud, vykonával zemský soud také pravomoc ve věcech obchodních. V první etapě bylo v Čechách

---

³⁵ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 105-106.

³⁶ Bílý, J. L. Právní dějiny na území české republiky. Praha : Linde, 2003. s. 274.

zřízeno 13 zemských soudů, na Moravě 6 a ve Slezsku 2 zemské soudy. V obvodu každého zemského soudu se nacházelo přibližně 15 okresních soudů. Nejvíce okresních soudů (24) se nacházelo v obvodu zemského soudu v Praze a nejméně (6) v obvodu krajského soudu v Liberci.

Stejně jako okresní sborové soudy, i zemské rozhodovaly v senátech. V civilních záležitostech rozhodovaly senáty složené z pěti soudců (4 přísedící a předseda). Tam, kde rozhodoval zemský soud jako soud první instance v civilních záležitostech, byly senáty tříčlenné. Senáty kauzální (horní a obchodní) byly čtyřčlenné. Trestní, prvoinstanční senáty byly do doby zrušení porot tříčlenné. Od 15 ledna 1852 šestičlenné a senáty, které rozhodovaly ve druhé instanci, byly pětičlenné (tzn. čtyři přísedící a předseda).

Personální obsazení zemského soudu bylo tvořeno prezidentem, jedním či několika, dále přiměřeným počtem soudních radů, odborných přísedících (jen pro obchodní a horní senáty), určitým počtem *auskultantů*³⁷, archivářem, vyššími kancelářskými úředníky (žalárník, ředitel kanceláří), nižšími kancelářskými úředníky (kancelisté, případně *diurnisté*³⁸) a také pomocnými silami (sluhové, dozorcí, exekutoři). V Praze a Brně působil u zemského soudu navíc ještě jeden archivář, jeden či dva tajemníci a u zemských soudů s horní pravomocí také ředitel a úředníci pro vedení horních knih.³⁹

Zemský soud působil jako soud civilní i trestní. V první instanci v civilních věcech byl příslušný pro rozhodování ve všech věcech, které nebyly vyhrazeny k rozhodování okresnímu soudu. Ve věcech nesporných byly příslušné zemské soudy v řízení o prohlášení za mrtvého (z důvodů uzavření dalšího manželství), o opatrovnictví pro marnotratnost, nebo duševní chorobu, o adopci, o legitimaci nemanželských dětí a v řízení o umořování cenných papírů. Příslušnost zemských soudů byla i ve sporných a nesporných řízeních fideikomisních, konkurzních a vyrovnávacích a knihovních (ve vztahu k pozemkovým knihám, které vedly ve svém sídle okresní soudy). Po dobu účinnosti jurisdikční normy (do 29. března 1852) byly současně zemské soudy odvolací instancí ve všech záležitostech

³⁷ právník připravující se ke složení soudcovské zkoušky

³⁸ písař dostávající denní mzdu

³⁹ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 101.

civilních sporných i nesporných, tam kde rozhodovaly okresní soudy jako soudy prvního stupně. Na základě císařského nařízení č. 36 ř.z. z 31. ledna 1850 se výlučným soudem druhé stolice v civilním řízení od 1. března 1852 stávají vrchní zemské soudy. Zemským soudům příslušela i pravomoc kauzální ve věcech horních a obchodních. Trestní pravomoc zemských soudů byla až do 31. srpna 1852 taxativně vypočtena a týkala se jen těžkých zločinů. Do 14 ledna 1852 vykonávaly svoji trestní pravomoc jako soudy porotní (12 porotců laiků) v pětičlenných senátech a následně v šestičlenných senátech bez porotců. Jako druhá instance rozhodovaly zemské soudy s konečnou platností o stížnostech proti nálezům okresních soudů ve věcech přestupkových a proti nálezům okresních soudů sborových, které rozhodovaly ve věcech zločinů a přečinů jako soudy prvního stupně.⁴⁰

V Praze, Brně a Opavě po roce 1867 nesly označení zemské soudy v českých zemích i nadále soudní dvory první instance. Ostatní sborové soudy první instance se nazývaly krajskými soudy. Sídla těchto soudů zůstala v tomto období stejná. V civilních záležitostech rozhodovaly soudy v tříčlenném senátu tvořeném ze soudců. Kauzální senáty (horní a obchodní) měly jako člena senátu odborného přísedícího.⁴¹ V prvním stupni byly příslušné zemské soudy ve sporech převyšujících 500 zlatých, nebo bez ohledu na hodnotu sporu v záležitostech týkajících se rozvodu, rozluky, neplatnosti manželství, uznání, či popření původu nemanželského dítěte, spory týkající se rodinných vztahů (sem nepatří spory majetkové), fideikomisní a lenní. Od roku 1869 byly soudy zemské i soudy konkurzními. V druhém stupni působily jako soudy odvolací proti rozhodnutí soudů okresních.⁴²

Po personální stránce tvořili zemský soud prezident, zemští soudní radové, tajemníci radů, soudní adjunkti, ředitel pomocných úřadů a jeho adjunkti, úředníci pozemkových knih, kancelisti a sluhové.

---

⁴⁰ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 67.

⁴¹ Tamtéž, s. 86.

⁴² Tamtéž, s. 97.

3.3 Vrchní zemský soud

V roce 1850 dochází k vytvoření Vrchních zemských soudů přeměnou soudů apelačních.⁴³ Obvod jednoho Vrchního zemského soudu byl tvořen určitým počtem zemských soudů. Obvody Vrchních zemských soudů se většinou kryly s hranicemi korunních zemí. Bylo tomu tak v českých zemích, ale pro Moravu a Slezsko byl jen jeden společný Vrchní zemský soud v Brně.

V tomto období byl Vrchní zemský soud tvořen prezidentem, senátními prezidenty, přiměřeným počtem soudních radů (v Praze 40 a v Brně 20), určitým počtem auskultantů dle potřeby, vyššími kancelářskými úředníky (2 tajemníci), nižšími kancelářskými úředníky (7-8 kancelistů) a pomocným personálem (radní, kancelářští sluhové, vrátný). Zasedal v pětičlenných senátech složených z předsedy a čtyřmi přísedícími z řad soudních radů.⁴⁴

Až do 29. února 1852 rozhodovaly Vrchní zemské soudy v civilních záležitostech sporných ve druhé instanci o opravných prostředcích proti rozhodnutí zemských soudů, jestliže tyto rozhodovaly jako soudy prvního stupně. Vrchní zemské soudy rozhodovaly i ve třetím a posledním stupni o opravných prostředcích proti rozhodnutí zemských soudů, kdy tyto soudy rozhodovaly jako soudy druhé instance. V následujícím období, tedy od 1. března 1852 se v civilním řízení staly Vrchní zemské soudy pouze soudy odvolacími proti rozhodnutí všech soudů nižšího stupně.⁴⁵

Od roku 1855, kdy došlo k reorganizaci se nazývaly Vrchní zemské soudy (v Praze a Brně) též sborovými soudy druhé stolice. V čele těchto soudů stál prezident, případně viceprezident a další zaměstnanci soudu jako byl soudcovský a kancelářský personál. Stejně jako u soudů prvoinstančních, i zde byly soudy členěny na jednotlivá oddělení a působili v pětičlenných senátech, ve kterých rozhodovaly jak v civilních, tak v trestních věcech.⁴⁶ Kromě civilních a trestních

---

⁴³ Vaněček, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3.vydání Praha: nakladatelství Orbis, 1976, s. 334.

⁴⁴ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. *Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 101-102.

⁴⁵ Tamtéž, s. 104.

⁴⁶ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 322.

záležitostí měly také administrativní kompetence vůči nižším soudům v jejich obvodu a vykonávaly vrchní dozor nad advokáty a notáři, dále pak disciplinární pravomoc vůči soudním úředníkům a sluhům a prováděly také soudcovské, advokátské a notářské zkoušky.⁴⁷

Po roce 1867 Vrchní zemské soudy (sborové soudy druhé instance) stejně jako v předchozím období rozhodovaly v pětičlenných senátech obsazených výlučně soudci i v případě, že šlo o případy, které spadaly do kauzální pravomoci. Kvalifikované záležitosti rozhodovaly však senáty jedenáctičlenné.

Personální obsazení soudů bylo tvořeno prezidentem, případně viceprezidentem, přiměřeným počtem vrchních soudních radů, jejich tajemníky, adjunktů tajemníků, kteří vedli protokol a sepisovali usnesení, ředitelé pomocných úřadů a jejich adjunkti, oficiálové, sluhové radů, sluhové kancelářští a úřední, popřípadě i pomocníci sluhů.

Každý Vrchní zemský soud měl také účetní oddělení. To se skládalo z vrchního účetního rady, účetního rady, potřebného počtu účetních revidentů, účetních oficiálů, asistentů a úředních sluhů. Z důvodů potřeby vzdělávání nových úředníků měli působit na Vrchních zemských soudech (stejně tak i na nižších) auskultanti, kteří měli vykonávat určité pomocné úkony. Nemalé zastoupení soudních úředníků bylo (ex lege) vyhrazeno zájemcům z řad vojenských osob.⁴⁸

Vrchní zemské soudy rozhodovaly v českých zemích v civilních věcech sporných i nesporných o odvoláních proti rozsudkům, o zmatečných stížnostech a o odvoláních proti rozhodnutí všech prvoinstančních civilních soudů. V prvním stupni pak rozhodovaly o žalobách *syndikátních*, pomocí nichž mohl být uplatněn nárok na náhradu škody způsobenou porušením práva soudními úředníky.

---

⁴⁷ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 78.

⁴⁸ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 87.

Od roku 1873 byla činnost Vrchních zemských soudů zaměřena spíše na dohled a kontrolu (v administrativní rovině) nad nižšími soudy.⁴⁹

3.4 Nejvyšší soud a kasační dvůr

Na samém vrcholu tehdejší soudní soustavy stál Nejvyšší a kasační soud ve Vídni. Vznikl ze zbytku Nejvyššího soudního úřadu v roce 1850. Organizaci nejvyššího soudu upravoval speciální císařský patent ze 7. srpna 1850 č. 325 ř. z.⁵⁰ Po personální stránce tvořil Nejvyšší soud první a druhý prezident, tři senátní prezidenti a další pomocný personál. Soud rozhodoval v sedmičlenných senátech s výjimkou otázek týkajících se výkladu práva, kde rozhodovaly vícečlenné senáty.

Od roku 1855 rozhodoval v civilních záležitostech jako odvolací soud tam, kde rozhodoval sborový soud první stolice jak soud prvního stupně a sborový soud druhé stolice jako soud odvolací.⁵¹

Nejvyšší soud byl třetí řádnou instancí ve věcech civilních i trestních. Rozhodoval v posledním stupni o všech přípustných opravných prostředcích ve sporném i nesporném civilním řízení. Do působnosti Nejvyššího soudu patřilo i řešení jiných záležitostí jako například kompetenční konflikty mezi soudy a správními orgány a mezi soudy navzájem, dále spory o příslušnost, záležitosti disciplinární povahy a delegace soudů.⁵²

I po roce 1868 rozhodoval Nejvyšší soud v civilních věcech v senátech. Buď sedmičlenných, nebo v jedenáctičlenných v taxativně vymezených věcech, nebo plenární senát, který měl minimálně 15 členů.⁵³

---

⁴⁹ Adamová, K., a spol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005, s. 92.

⁵⁰ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 102.

⁵¹ Schelleová, I. Organizace soudnictví, notářství a advokacie. Praha : Linde., 1997, s. 86.

⁵² Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 78 – 79.

⁵³ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 115.

V tomto období Nejvyšší soud rozhodoval o revizích a revizních rekurzích nehledě na to, kdo rozhodnutí v prvním stupni vydal. Jako soud druhé instance rozhodoval o opravných prostředcích proti rozhodnutím Vrchních zemských soudů v syndikátním řízení.⁵⁴

---

⁵⁴ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 99.

4. Organizace trestního soudnictví

Všechny soudy vzniklé po roce 1848 je možné rozdělit na soudy řádné (mezi které patří i soudy trestní) a zvláštní (specializované). Nejnižším a základním článkem byly soudy okresní, které rozhodovaly trestní záležitosti menšího významu. Nad nimi stály soudy krajské příslušné pro závažnější přečiny a zločiny a pro odvolání soudů okresních. Na vrcholu soustavy stály Vrchní soudy a Nejvyšší soudní dvůr (rozhodoval ve třetím a posledním stupni).⁵⁵

V období let 1855-1867 tvořily trestní soudnictví představitelé okresní soudní pravomoci, sborové soudy I. stolice, sborové soudy II. stolice a Nejvyšší soud.

1. Představitelé okresní soudní pravomoci
  - a) smíšené okresní úřady
  - b) městsky delegované okresní soudy
  - c) samostatné okresní soudy
2. Sborové soudy první stolice (tvořeny zemskými soudy)
3. Sborové soudy druhé stolice (tvořeny vrchními soudy)
4. Nejvyšší soud⁵⁶

Roku 1867, kdy je vydána prosincová ústava dochází opět k návratu stavu, který panoval v soudnictví před obdobím Bachovského absolutismu, tedy k oddělení soudnictví a správy. Prosincová ústava obsahovala některé zákony, které byly pro soudnictví důležité. Patřil sem zákon č. 143/1867 o říšském soudu a č. 144/1867 o moci soudcovské.⁵⁷

---

⁵⁵ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 60 – 99

⁵⁶ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 105-108

⁵⁷ Malý, K., Adamová, K., Soukup, L. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání, Praha : Leges , 2010, s. 226

Po roce 1869 byla tedy soustava trestních soudů tvořena opět soudy okresními, zemskými (krajské), vrchními zemskými a nejvyšším soudem.⁵⁸

4.1 Okresní soud

Řádnými trestními soudy byly podle trestního zákona z roku 1852⁵⁹ a trestního řádu z roku 1853 okresní soudy jako samosoudy. Do jejich působnosti spadalo vyšetření, rozhodnutí a výkon trestu za přešupek.

Pro trestní soudnictví byly první instancí, která projednávala přešupyky smíšené okresní úřady a soudy, okresní soudy a městské delegované okresní soudy.⁶⁰

Okresní soudy se dělily na tři třídy, to mělo význam vzhledem k vyšší kvalifikaci některých okresních soudů jako soudů trestních. Okresní soudy prvního třídy byly (stejně jako zemské soudy) soudy sborovými a užívalo se pro ně někdy označení okresní sborové soudy trestní. Těmto soudům náležela výlučná trestní pravomoc v obvodu několika okresních soudů v řízení o zločinech a přečinech s určitou výjimkou. V případě deliktů, které přikazoval zákon jen porotním soudům, se tyto soudy omezovaly jen na přípravné řízení. U všech ostatních zločinů a přečinů prováděly celé řízení včetně hlavního přelíčení. Tyto soudy však nebyly odvolacími soudy proti trestním rozhodnutím okresních soudů.⁶¹

11. května 1854 byl vydán zvláštní předpis č. 120 ř. z., který stanovil, které přešupyky uvedené v trestním zákoně budou v policejních obvodech hlavních měst i jiných míst řešit v prvním stupni zdejší bezpečnostní úřady místo okresních soudů. Tento zvláštní předpis přesouval trestání 18 taxativně vymezených

---

⁵⁸ Vojáček, L., Knoll, V., Schelle K., *České právní dějiny*, 2., upr. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2010, s. 251

⁵⁹ Kapras, J. *Právní dějiny zemí Koruny České*. Praha: nákladem české grafické akc. společnosti „Unie“, 1913, s.113.

⁶⁰ Adamová, K., a spol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005,s. 90.

⁶¹ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 320.

přestupků na policejní úřady s tím, že přezkoumání jejich rozhodnutí bylo v kompetenci soudů v Brně, Opavě a některých dalších městech.

Přestupky nezahrnuté v trestním zákoníku z roku 1852, nebo v tiskovém řádu, projednávaly správní (tzv. politické) úřady. V první instanci okresní úřady a státní policejní úřady, ve druhé instanci „vyšší politické úřady“, tzn. krajské a ve třetí instanci ministerstvo vnitra.⁶²

Roku 1855 byly okresní soudy sborové přeměněny na vyšetřovací soudy pro zločiny a přečiny. Zločiny a přečiny skutečně vyšetřovaly, ale hlavní přelíčení už jim nenáleželo. Nový trestní řád z roku 1874 vyšetřovací soudy zrušil.⁶³

Počátkem 1. září 1858 dochází k výraznému rozšíření okruhů přestupků, které jsou oprávněny řešit správní úřady. Vyšetření těchto přestupků a jejich trestání vykonávaly okresní úřady, případně státní policejní úřady v první instanci. Ve druhé to byl zemský politický úřad a ve třetí ministerstvo vnitra, případně společná komise ministerstva vnitra a Nejvyššího policejního úřadu.

1. listopadu 1862 dochází ke změně a rozhodování o přestupcích uvedených v trestním zákoně rozhodují opět okresní soudy. Jen policejní úřady v zemských městech, tj. v Praze a Brně si ponechaly pravomoc rozhodovat o postihu v případě 15 přestupků nacházejících se v trestním zákoně.⁶⁴

V trestním řízení byly (mezi lety 1855-1867) příslušné k rozhodování o přestupcích (které jim byly vytyčeny trestním řádem z roku 1853) smíšené okresní úřady, samostatné okresní soudy a městsky delegované okresní soudy jako trestní samosoudy. Rozhodovaly tedy o přestupcích nacházejících se v trestním zákoně z roku 1852 a v dalších zvláštních zákonech. V řízení o zločinech a přečinech působily jako soudy vyšetřovací okresní smíšené úřady a okresní soudy. Městsky delegované soudy nebyly soudy vyšetřovacími.

---

⁶² Adamová, K., a spol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005, s. 90.

⁶³ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 320.

⁶⁴ Adamová, K., a spol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005, s. 90-91.

Po roce 1867 byly okresní soudy v trestním řízení příslušné k rozhodování o všech přestupcích a současně také spolupůsobili při předběžném vyhledávání a vyšetřování zločinů přečinů.⁶⁵

4.2 Zemský soud

Zemské soudy byly v trestní pravomoci příslušné až do 31. srpna 1852 pro rozhodování o taxativně vymezených těžkých zločinech.⁶⁶

V období let 1850-1855 rozhodovaly v trestních věcech v první instanci zemské soudy pouze o zločinech vyhrazených porotním soudům. Patřily sem takové zločiny, s nimiž trestní zákon z roku 1852 spojoval trest smrti, nebo trest žaláře delšího než pět let a tiskové přečiny. Zemské soudy, tzv. soudy vyšetřovací nacházející se v sídlech zemských správních úřadů v hlavních městech korunních zemí byly příslušné pro zločiny velezrady, urážky Veličenstva a členů císařského rodu a rušení veřejného pokoje, dále pak vyzvědačství, pozdvižení a vzbouření spáchané v jejich zemském obvodu.⁶⁷ V druhé a současně odvolací instanci rozhodovaly zemské soudy o stížnostech proti kontumačním rozsudkům okresních soudů, o odvoláních proti jiným rozsudkům těchto soudů a dále o odvoláních proti rozsudkům okresních sborových soudů ve věcech zločinů a přečinů, které nepatřily před porotu.⁶⁸

Trestní řád z roku 1853 dělil trestní řízení o zločinech a přečinech na vyšetřovací a nalézací. V přípravném vyšetřování se zjišťoval trestný čin a okolnosti, které vedly k vypátrání podezřelé osoby. Druhá část vyšetřování směřovala již proti konkrétní, důvodně podezřelé osobě, která byla obviněná ze zločinu nebo přečinu.

---

⁶⁵ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 77-97.

⁶⁶ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 104.

⁶⁷ Adamová, K., a spol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005, s. 91.

⁶⁸ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 321 - 322

Ústní jednání o zločinech a přečinech se odehrávalo před sborovými soudy 1. stolice. Sborové soudy 1. stolice rozhodovaly obvykle v tříčlenných senátech. V pětičlenných senátech rozhodovaly tyto soudy v případě zločinů, které se trestaly smrtí, nebo žalářem delším pěti let.⁶⁹

V období let 1855-1867 představovaly zemské soudy sborové soudy 1. stolice a byly příslušné jako soudy nalézací k rozhodování o zločinech a přečinech. Některé zločiny byly však vyhrazeny zemským soudům (Praha, Brno, Opava) v prvním stupni. Jako vyšetřovací soudy měly působnost ve svém užším okruhu zahrnující několik soudních okresů. Místní příslušnost byla primárně závislá na místě spáchání skutku, nebo na místě dopadení pachatele anebo na místě bydliště.⁷⁰

Po roce 1867 rozhodovaly zemské soudy o všech zločinech a přečinech, které nespádaly pod soudy porotní. Příslušnost zemských soudů se nově vztahovala na rozhodování o opravných prostředcích proti rozhodnutí okresních soudů v přestupkovém řízení. Vyšetřovacími soudy byly zemské soudy ke všem zločinům i přečinům.

Porotní soudy, které působily při zemských soudech, rozhodovaly od roku 1869 zpočátku jen o zločinech a přečinech spáchaných tiskem a od účinnosti nového trestního řádu z roku 1873 také o všech zločinech, kde byla stanovena hranice dolní sazby nejméně 5 let. Mezi tyto zločiny patřily například velezrada, zneužívání moci, smilstvo proti přirozenosti, vražda a zabití, kvalifikovaná krádež, kvalifikovaná loupež, kvalifikované rušení veřejného pokoje, nebo také rušení náboženství.⁷¹

Personální složení porotních soudů představovalo 5 soudců z povolání a 12 soudců z lidu, kteří byli voleni a tvořili porotu. Tato porota pak rozhodovala o otázce vinny. Na základě výroku poroty vynesl senát složený s profesionálních

---

⁶⁹ Adamová, K., a spol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005, s. 91.

⁷⁰ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 77

⁷¹ Tamtéž, s. 98

soudců svůj rozsudek. Činnost porotních soudů byla za absolutismu a mimořádných okolností zastavována.⁷²

V roce 1873 byl přijat zákon, který reguloval možnost pozastavit porotním soudům činnost nejdéle na dobu jednoho roku v určitém soudním obvodu v případě, že se to vzhledem k okolnostem jevílo žádoucí, proto aby se právo nalézalo nestranně a nezávisle. Tento zákon umožňoval odbourání porotních soudů a stal se tak nástrojem využívaným zejména v politických procesech. Další možnost jak odbourat porotní soudnictví přišla v roce 1886, kdy byl vydán zákon č. 98 ř. z., který umožňoval vyloučení porotních soudů na 2 roky ve všech případech, kdy se trestný čin zakládal na anarchistických pokusech o násilný převrat stávajícího státního nebo společenského řádu. Účinnost tohoto zákona nebyla i přes velkou snahu vlády prodloužena a nadále docházelo k vyloučení porotních soudů pouze skrze zákon č. 120/1873 ř. z. Až nakonec 1. srpna 1888 byla činnost porotních soudů zcela vyloučena ve všech průmyslových střediscích říše. Porotní soudy vystřídaly šestičlenné senáty zemských (krajských) soudů označované za výjimečné.⁷³

4.3 Vrchní zemské soudy

V trestních věcech byly vrchní zemské soudy v období let 1850-1855 pouze soudy revizními, které rozhodovaly o stížnostech na určité procesní vady v rozhodnutích okresních sborových soudů a soudů zemských nebo krajských. V trestním řízení v tomto období tak fungovala pouze dvojinstančnost.

V roce 1855 dochází k zavedení trojinstančnosti v trestním soudnictví a vrchní zemské soudy se staly odvolacími soudy proti rozhodnutí okresních soudů a sborových soudů první instance.⁷⁴

---

⁷² Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 321

⁷³ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 98

⁷⁴ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 322

V letech 1867-1918 rozhodovaly vrchní zemské soudy o stížnostech na usnesení radní komory, o námitkách proti uvedení v obžalovanou a také o odvolání proti trestním nálezům zemských (krajských) soudů.⁷⁵

4.4 Nejvyšší soud

Nejvyšší soud v letech 1850-1855 působil výlučně jako soud kasační (zrušovací). Příslušelo mu rozhodování o zmatečných stížnostech proti rozhodování vrchních zemských soudů jako obžalovacích komor a o konečných rozsudcích zemských soudů.⁷⁶

Nejvyšší soud byl mezi lety 1855-1867 řádnou třetí instancí. Nepůsobil pouze jako soud zrušovací, ale rozhodoval o všech přípustných opravných prostředcích, tam kde rozhodovaly vrchní zemské soudy jako soudy druhého stupně. Dále rozhodoval o kompetenčních konfliktech mezi soudy a správními orgány a soudy navzájem, spory o příslušnost, věci týkající se disciplinárního řízení a delegace soudů.⁷⁷

Nabytím účinnosti nového trestního řádu z roku 1873 začal opět Nejvyšší soud působit jako soud zrušovací pro zmatečné stížnosti proti konečným rozsudkům zemských (krajských) soudů, respektive vrchních zemských soudů.⁷⁸

---

⁷⁵ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 99

⁷⁶ Schelle, K., Schelleová, I., Vojáček, L. Proměny státu a práva v druhé polovině 19. Století. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 104

⁷⁷ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 78 - 79

⁷⁸ Tamtéž, s. 99

5. Organizace speciálního soudnictví

Společně s řádnými soudy existovaly i soudy speciální. Speciální soudy jsou takové, které nemají všeobecnou příslušnost ani pravomoc. Pravomoc je omezena buďto personálně (např. soudy mládeže), nebo věcně (např. Labské plavební soudy).⁷⁹

V převážné většině šlo o soudy, kde bylo zapotřebí konkrétních zvláštních znalostí a zkušeností. U těchto soudů se často uplatňoval laický prvek.⁸⁰

5.1 Říšský soud

S Říšským soudem bylo počítáno již v březnové ústavě, avšak skutečně zřízen byl až státním základním zákonem č. 143 ř. z. z 21. prosince 1867, který byl součástí prosincové ústavy.

Do příslušnosti Říšského soudu patřilo na jedné straně rozhodování kompetenčních sporů (mezi správními a soudními orgány, mezi řádnými soudy a správním dvorem soudním, mezi orgány státní správy a samosprávy a mezi orgány samosprávy navzájem), rozhodování o veřejnoprávních nárocích (pohledávkách) zemí, obcí, korporací, fyzických osob vůči státu a o stížnostech občanů týkajících se porušení ústavně zakotvených práv. Příslušnost Říšského soudu byla speciální vůči správnímu soudnímu dvoru. O vlastní příslušnosti rozhodoval Říšský soud sám a proti jeho rozhodnutí neexistoval opravný prostředek.

Organizace Říšského soudu byla upravena zákonem č. 44 ř. z. ze dne 18. dubna 1867 a řízení před ním pak ministerským nařízením č. 163 ř. z. z 26. října 1869. Sídlo Říšského soudu se nacházelo ve Vídni a soud se skládal z prezidenta, viceprezidenta, dvanácti dalších členů a čtyř náhradníků. Každý člen Říšského soudu byl jmenován do své funkce doživotně císařem mimo prezidenta a viceprezidenta z osob navržených říšskou radou. Než člen říšského soudu převzal

---

⁷⁹ Bílý, J. L. Právní dějiny na území české republiky. Praha : Linde, 2003. s. 276

⁸⁰ Tamtéž, s. 271

svoji funkci, skládal přísahu, v níž se zavázal dodržovat ústavu a zákony a plnit svědomitě svoje povinnosti.⁸¹

5.2 Správní soudní dvůr

Správní soudní dvůr byl zřízen na základě zákona č. 36 ř. z. dne 22. října 1875. Základem pro jeho zřízení byl však článek 15 zákona o moci soudní č. 144/1867 ř. z.

Kompetence Správního soudního dvora spočívala v rozhodování těch případů, kdy se některá osoba domnívala, že byla zkrácena na svých právech rozhodnutím, nebo nařízením správního, státního, zemského, okresního, nebo obecního orgánu. Bylo nutné, aby došlo ke skutečnému porušení práv stěžovatele. Samotné ohrožení práv nestačilo a nezakládalo aktivní legitimaci pro řízení před Soudním správním dvorem.

Příslušnost tohoto speciálního soudu byla subsidiární vůči příslušnosti řádných soudů, říšského soudu a jiných mimořádných soudů. Do jeho kompetence spadalo rozhodování o negativním kompetenčním konfliktu mezi zemským zastupitelstvem a státními úřady, příslušelo mu rozhodovat spolkové záležitosti a záležitosti, které se týkaly obecních voleb v případě, že se netýkaly ústavně garantovaných práv. Dále byl příslušný pro určení vyučovacího jazyka v obecných školách, pro spory o vojenské taxy, nároky úředníků ministerstva zemské obrany z jejich služebního poměru a většina policejních věcí trestních. Svoji vlastní příslušnost zkoumal Soudní správní dvůr z úřední povinnosti. V případě, že došlo ke kompetenčnímu konfliktu, rozhodoval o něm Říšský soud.

Řízení před Správním soudním dvorem bylo ústní a veřejné. Vyloučení veřejnosti bylo možné pouze z důvodů mravnosti a veřejného pořádku. Zastoupení advokátem v řízení před soudem bylo povinné. Podaná stížnost k Správnímu soudnímu dvoru neměla odkladný účinek pro výkon napadeného rozhodnutí. Stěžovatel měl však možnost požádat o odklad exekuce s tím, že

---

⁸¹ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 121-122

musel prokázat, že by výkonem rozhodnutí došlo k nenahraditelné škodě a odložení nebrání veřejné ohledy. Soudní správní dvůr fungoval pouze jako soud zrušovací, ale příslušný orgán byl jeho právním názorem vázán při případném přijetí nového rozhodnutí.

Po personální stránce se Správní soudní dvůr skládal z prezidenta, potřebného počtu předsedů senátu a soudních radů. Členství nebylo na rozdíl od Říšského soudu bezplatné. Polovina členů musela splňovat zákonné podmínky pro výkon soudcovské funkce. Členy jmenoval na návrh ministerské rady císař. Soudní správní dvůr rozhodoval v pětičlenných senátech. V případě, že se předseda senátu domníval, že senát rozhodl protizákonně, svolal plénum tvořené všemi členy soudu. Přípravná opatření a incidenční spory rozhodoval tento soud v tříčlenných senátech. O otázce souladu právního předpisu s právním předpisem vyšší právní síly rozhodoval senát sedmičlenný.⁸²

5.3 Státní soudní dvůr

Tento soud byl zřízen zákonem č. 101 ř. z. ze dne 25. července 1867 a byl příslušný k rozhodování o obžalobách, které byly vzneseny vůči některému z ministrů v souvislosti s porušením říšské, nebo zemské ústavy. O obžalobě se musela usnést dvoutřetinová většina alespoň jedné ze sněmoven Říšské rady.

Státní soudní dvůr tvořilo 24 členů jmenovaných na 6 let sněmovnami Říšské rady z řad rakouských občanů znalých práva. Každá sněmovna jmenovala 12 členů. Všichni členové poté zvolili ze svých vlastních řad předsedu Státního soudního dvora.

Řízení bylo ústní a veřejné. Bylo také možné ho spojit s trestním řízením, respektive s řízením o náhradě škody v případě, že jednání obžalovaného souviselo s výkonem jeho ministerské funkce. Proti rozhodnutí nebyl žádný

---

⁸² Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 122-123

opravný prostředek. Císař mohl udělit milost jen v takovém případě, že to navrhla ta ze sněmoven, která podala obžalobu.⁸³

5.4 Soud nejvyššího dvorního maršálka

Soud nejvyššího dvorního maršálka vykonával personální soudnictví (v civilních věcech) v prvním stupni nad těmi kdo nebyli „zeměpány“ a nad osobami s právem extraterritoriality. Císař mohl na základě svého uvážení poskytnout právo být podřízen pravomoci Úřadu nejvyššího dvorního maršálka i jiným osobám. Většinou se toto právo udělovalo osobám, které byly příslušníky významných šlechtických rodů.

V civilních sporných záležitostech rozhodoval soud sborově, v ostatních věcech pak rozhodoval samosoudce. Ve věcech sporných byl senát pětičlenný, složený z předsedy senátu (jím byl ředitel kanceláře úřadu nebo jeho zástupce), 4 radové vídeňského zemského soudu, kteří byli císařem jmenováni jako referenti a přísedící. Druhým stupněm pro civilní záležitosti byl Vrchní zemský soud ve Vídni a třetím stupněm Nejvyšší soud. Kompetence úřadu nejvyššího dvorního maršálka ve věcech trestních byla omezená. Týkala se pouze povolávání členů císařského domu za svědky v trestním řízení a na oznamování trestných činů osob s právem extraterritoriality.⁸⁴

5.5 Živnostenský soud

Už zákon č. 229 ř. z. ze dne 20. prosince 1859 zavedl obligatorní živnostenská společenstva, která působila jako rozhodčí orgány ve sporech mezi provozovateli živností a jejich zaměstnanci. Samostatné živnostenské soudy vznikly po přijetí prosincové ústavy.⁸⁵ Živnostenské soudy vznikly na základě zákona č. 63/1869 ř. z. Kompetence těchto soudů byla v podstatě shodná jako u

---

⁸³ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 123-124

⁸⁴ Tamtéž, s. 113

⁸⁵ Tamtéž, s. 113

živnostenských společenstev. Náleželo jim projednávání sporů mezi živnostenskými zaměstnavateli a jeho zaměstnanci a zaměstnanci navzájem.⁸⁶ Věcně příslušné byly živnostenské soudy pro spory o mzdy, o zrušení pracovního, služebního, nebo učňovského poměru, spory o vyplacení odstupného (odškodného) v souvislosti s propuštěním, případně odchodem ze služebního poměru, spory týkající se náhrady škody způsobené na majetku továrny a spory, jež se vztahovaly na penzijní, nemocenské, nebo jiné obdobné pokladny zaměstnanců. Živnostenský soud byl však příslušný jen tehdy, pokud byl návrh na zahájení řízení podán za trvání, nebo nejpozději do 30 dnů po ukončení zaměstnaneckého vztahu. Jinak byly i v těchto sporech příslušné řádné soudy. Místní příslušnost se řídila podle obvodu, ve kterém se nacházelo sídelní město daného Živnostenského soudu a k němu přilehlé obce, okres nebo i několik okresů. Do roku 1898 nebyly živnostenské soudy výlučnými. Žaloba mohla být podána i u soudu řádného, které nesměly tyto žaloby odmítnout pro nedostatek věcné příslušnosti.

Zřizovány byly živnostenské soudy na základě nařízení ministerstva spravedlnosti ve shodě s ministerstvem obchodu po vyžádání posudku zemského sněmu a v pozdější době bylo i zapotřebí souhlasu ministerstva financí a vnitra. Ministerské nařízení obsahovalo především odvětví, na které se příslušnost živnostenského soudu vztahovala, územní obvod daného živnostenského soudu a jeho sídlo a také počet členů a náhradníků. Polovina členů byla volena zaměstnavateli a druhá polovina zaměstnanci. Zpočátku zákon stanovil počet členů od 12 do 24. Grémium volitelů zaměstnavatelů tvořili vlastníci, nájemníci a jednatelé podniku. Volební grémium zaměstnanců bylo tvořeno zaměstnanci mužského pohlaví, kteří byli v daném územním obvodu a odvětví v zaměstnaneckém poměru po dobu nejméně jednoho roku. Mezi členy volebního grémia zaměstnanců nepatřily učňové, osoby mladší dvaceti let, osoby, na jejichž majetek byl prohlášen konkurz, dále osoby, které měly stanoveny z důvodu marnotratnictví opatrovníka a také osoby vyloučené v souvislosti s trestnou činností. Členem živnostenského soudu mohla být pouze osoba svéprávná, gramotná, mužského pohlaví starší 30 let, jež měla bydliště

---

⁸⁶ Bílý, J. L. Právní dějiny na území české republiky. Praha : Linde, 2003. s. 277

v obvodu daného živnostenského soudu. Volba členů živnostenského soudu byla omezena pouze na členy volebních grémií s tím, že každé grémium volilo své členy z vlastních řad. Grémium zaměstnavatelů mohlo ještě volit za členy úředníky svých podniků. Zvolen byl ten, kdo obdržel prostou většinu hlasů. Pokud došlo k tomu, že byl odevzdán stejný počet hlasů, rozhodoval los. V případě, že nebylo dosaženo absolutní většiny, opakovala se volba za účasti kandidátů, kteří získali nejvíce hlasů. Vznést reklamaci proti průběhu a výsledku voleb bylo možné do 14 dnů po provedené volbě u místně příslušného orgánu politické správy. Tento orgán mohl prohlásit volby za neplatné a vyhlásit nové v případě, že zjistil porušení podstatných formálních předpisů, nebo tehdy když volba odporovala zákonu o zřízení živnostenských soudů.

Po skončení reklamační lhůty orgán politické správy zveřejnil výsledky voleb a každému zvolenému členu vystavil potvrzení o zvolení. Zvolení členové následně složili přísahu do rukou orgánu politické správy. Volební období bylo tříleté, přičemž každý rok se konala nová volba, na základě níž se část členů soudu obměnila. Členové, jejichž funkční období skončilo, mohli být zvoleni znovu. Jestliže některý člen živnostenského soudu zanedbával svoje povinnosti, nebo přestal splňovat zákonné předpoklady, mohl být shromážděním ostatních členů zbaven úřadu.

O opravných prostředcích proti rozhodnutí živnostenských soudů rozhodovaly řádné místně příslušné soudy. Dozor nad živnostenskými soudy vykonával místně příslušný vrchní zemský soud. Do spisů živnostenského soudu mohli nahlížet úředníci vrchního zemského soudu a udělovat mu příslušná poučení.⁸⁷

5.6 Soud řádu německých rytířů

Soudní pravomoc řádu německých rytířů stanovil císařský patent Ferdinanda V. č. 451 sb. just. zák. ze dne 28. června 1840. Před tímto patentem

---

⁸⁷ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 113 – 118

byla tato pravomoc upravena na základě císařských rozhodnutí z 5. července 1766, resp. 3. února 1791. Pravomoc tohoto soudu byla omezena pouze na projednávání dědictví po členech řádu. Kanceláře řádu, které vykonávaly tuto pravomoc, podléhaly doзору apelačního soudu. Projednací právo soudu bylo zachováno v souladu s uvozočacím zákonem k jurisdikční normě z roku 1895.⁸⁸

5.7 Labské celní soudy

Spory, které se týkaly provozování labské plavby, vyřizovaly labské soudy. Jednalo se o okresní soudy v Polabí.⁸⁹

Po uzavření Labské plavební akty mezi polabskými státy dne 23. června 1821 byli do všech sídel labského celního úřadu jmenováni zvláštní úředníci se soudní pravomocí. Úřady těchto úředníků se nazývaly labské celní (plavební) soudy. Sídla těchto soudů se nacházela v Mělníku, Roudnici, Litoměřicích, Lovosicích, Ústí nad Labem a Děčíně. Do kompetence těchto soudů náleželo především rozhodovat celní spory a další spory týkající se labské plavby. K zrušení těchto soudů dochází na základě výnosu ministerstva spravedlnosti č. 9132 z 9. srpna 1868. Jejich agenda byla poté přidělena místně příslušným obecným řádným soudům. Okresní soudy v Mělníku, Roudnici, Lovosicích, Litoměřicích, Ústí nad Labem a Děčíně měly kromě své pravomoce obecných řádných soudů také pravomoc kauzálních polabských soudů. Ve druhé instanci byly příslušnými zemské soudy a ve třetím potom mezinárodní Komise labská se sídlem v Drážďanech.⁹⁰

---

⁸⁸ Tamtéž, s. 119

⁸⁹ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 323

⁹⁰ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 119

5.8 Důchodkové soudy

Důchodkové soudy byly nadány trestní pravomocí ve věcech, které se týkaly dávek odváděných státu. Tvořily zvláštní trojstupňovou soustavu. V každém obvodu c. k. okresního finančního ředitelství se nacházel okresní důchodkový soud. Byl to okresní soud příslušný pro přestupky v oblasti důchodů, tj. daní, poplatků a jiných odvodů ve prospěch státu. Okresní důchodkové soudy rozhodovaly méně závažné důchodkové trestní věci, tam kde nebyla dána pravomoc okresních úřadů a také všechny přestupky v oblasti důchodků, kde byla zákonem stanovena peněžitá pokuta v úhrnné výši 1000 zlatých, nebo vězení o délce nepřevyšující 3 měsíce.

U každého okresního důchodkového soudu působili dva konceptní úředníci finančního úřadu, dva přísedící (u zločinů, občanskoprávních úkonů a těžkých policejních přestupků), předseda (který musel být práva znalý státní úředník) a zapisovatel. Přísedící byli jmenováni z řad soudních radů a úředníků z krajských úřadů politické správy. V Čechách se nacházelo dohromady 10 okresních důchodkových soudů, na Moravě 4 a ve Slezsku 1.

V místech, kde byla sídla zemských finančních ředitelství, byly potom zřízeny vrchní důchodkové soudy, které rozhodovaly důchodkové záležitosti v prvním stupni v případě, že tyto věci nebyly svěřeny výhradně okresním důchodkovým soudům a jako druhá instance o opravných prostředcích proti rozhodnutím okresních důchodkových soudů. V českých zemích se nacházely dva důchodkové soudy. Jeden byl v Praze pro Čechy a druhý v Brně pro Moravu a Slezsko.

Vrcholem soustavy důchodkových soudů byl Nejvyšší důchodkový soud se sídlem ve Vídni. Ten rozhodoval jako poslední instance o opravných prostředcích proti rozhodnutím vrchních důchodkových soudů. Personální obsazení vrchních i nejvyššího soudu byla tvořena justičními rady a rady finančních ředitelství. Předsedou byl práva znalý státní úředník.⁹¹

---

⁹¹ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 120

5.9 Patentní soud

Na základě zákona č. 30 ř. z.⁹² byl dne 11. ledna 1897 zřízen patentní soud ve Vídni. Do jeho kompetence spadalo rozhodování o stížnostech poddaných proti konečným rozhodnutím kasačního oddělení patentního úřadu, který působil od 1. ledna 1899. Mezi členy patentního soudu patřil prezident nejvyššího soudu, senátní prezident nejvyššího soudu, jeden rada z ministerstva obchodu, dva radové nejvyššího soudu a také odborně techničtí členové s titulem radů patentního soudu. Každého člena patentního soudu jmenoval císař na návrh ministerstva obchodu po dohodě s ostatními ministerstvy na 5 let. Možné bylo i opakované jmenování. Odborně technickým členem se mohli stát rakouští občané starší 40 let, kteří neměli omezení v dispozici se svým majetkem. Takový člen musel mít i všechna občanská práva, potřebné zkušenosti a odborné znalosti. Členové patentního soudu, kteří nebyli soudcovskými úředníky, museli složit přísahu před nástupem do svého úřadu do rukou prezidenta patentního soudu. Ministerstvo obchodu vyčlenilo pomocný a kancelářský personál, který byl k dispozici členům patentního soudu.

Patentní soud rozhodoval v senátu složeném ze sedmi členů. Předseda senátu byl prezident patentního soudu, případně jeho náměstek. Členem senátu byli vždy dva radové nejvyššího soudu, jeden rada ministerstva obchodu a tři odborně techničtí členové. Patentní soud zasedal jednou za čtvrt roku a jestliže to bylo zapotřebí, mohl prezident patentního soudu svolat zasedání mimořádné. Zasedání se konala v sídle Nejvyššího soudu ve Vídni.⁹³

5.10 Vojenské soudy

Vojenské soudy byly zvláštními trestními soudy s pravomocí nad vojenskými osobami. Tento druh soudnictví byl zcela vyňat z působnosti ministerstva spravedlnosti. Administrativní vedení zabezpečovalo ministerstvo vojenství. Vojenské soudnictví existovalo ve třech instancích.

---

⁹² Zákon č. 30/1897 ř. z. o ochraně vynálezů (zákon patentový)

⁹³ Tamtéž, s. 121

První stupeň tvořili soudy posádkové, které se nacházely v místě každého vojenského velitelství, pevnostech a v jiných důležitých posádkách. Dále tvořili první instanci gardové soudy a soudy vojenské akademie ve Vídni a v Novém městě ve Vídni a námořnický soud v Pule. Mezi nepravidelné vojenské soudy prvního stupně patřily vojenské soudy zřízené ve válce v poli, vlajkové a lodní soudy. Takzvané brigádní soudy byly zřízeny s účinností od 1. ledna 1869 jako vojenské soudy první instance pro zeměbranu a domobranu. Brigádních soudů bylo v celé monarchii 52, v českých zemích 10.

Jako vojenský soud druhé instance působil vojenský apelační soud, který sídlil ve Vídni. Třetím a nejvyšším stupněm byl Nejvyšší vojenský justiční senát se sídlem ve Vídni.

Jak již bylo řečeno výše, vojenské soudy byly nadány pravomocí nad vojenskými osobami. Za vojenskou osobu se považovala osoba činná ve vojenské službě. Patřili sem i důstojníci, kteří činnou službu opustili v případě, že spáchali trestný čin ve vojenské uniformě, nebo osoby provázející oddíl vojska vypraveného do války nebo nalézajícího se na cizím území, dále pak osoby obsluhující válečný povoz, vojáci na dovolené a v záloze, zajatci a vojenští rukojmí, námořní piráti zajatí námořnictvem, úředníci vojenské správy, to znamená vojenští duchovní, auditoři, lékaři, účetní, úředníci, dozorčí a technický pomocný personál. Kromě výše uvedených osob spadaly pod vojenskou jurisdikci všechny osoby, které se nacházely ve svazku zeměbrany a domobranu.⁹⁴

5.11 Výjimečné soudy

Právní úprava výjimečných soudů se nacházela v zákoně č. 120 ř. z. ze dne 23. května 1873. Tyto soudy rozhodovaly v případě zastavení činnosti porotních soudů, což bylo možné v případě, že takto rozhodla vláda. Činnost porotních soudů mohla být takto pozastavena na dobu nepřesahující délku jednoho roku a byla omezena na určité soudní obvody. Pravomoc výjimečných soudů spočívala

---

⁹⁴ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 124 – 125

v rozhodování o zločinech, které byly jinak přikázány soudům porotním. Výjimečné soudy rozhodovaly v šestičlenných senátech složených z předsedy a pěti přísedících z řad soudních radů. Tyto soudy působily při zemských (krajských) soudech.⁹⁵

5.12 Duchovní soudy manželské

Vedle státních soudů souběžně působily i biskupské soudy církevní. Tyto soudy po roce 1848 vykonávaly především disciplinární pravomoc nad kleriky a rozhodovaly o ukládání církevních trestů členům římskokatolické církve. Uložené tresty však nesměly zasahovat do občanských práv zaručených ústavou.

V roce 1855 byl uzavřen konkordát mezi Svatou stolicí a Rakouskem, na základě kterého byla církevním soudům svěřena pravomoc v manželských věcech nad všemi členy římskokatolické církve. Na základě tohoto konkordátu se označovaly tyto soudy jako duchovní soudy manželské a od 1. ledna 1857 se stali příslušnými pro rozhodování v otázkách platnosti manželství, rozluky, rozvodu a o všech povinnostech, které vyplývaly z manželského svazku. Vyňaty z pravomoci těchto soudů byly právní vztahy z manželských nekatolických svazků a rozhodování o majetkoprávních vztazích vyplývajících z manželství. Smíšená manželství podléhala konkordátu pouze částečně.

Od 1. ledna 1857 působily duchovní soudy manželské při každém biskupství. V těch biskupstvích, kde již dříve působily biskupské církevní soudy, vykonávaly pravomoc duchovních soudů manželských právě tyto soudy. Tam kde tyto soudy nebyly, měly být zřízeny. Pravomoc jmenovat členy těchto soudů měl místně příslušný biskup. Jednalo se o předsedu a soudní rady (4-6 podle potřeby daného soudu). Duchovní soudy manželské rozhodovaly v prvním stupni v tříčlenných senátech, ve druhém stupni o odvolání rozhodoval metropolita příslušné církevní provincie a ve třetím stupni pak Svatá Stolica.

---

⁹⁵ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 126 – 127

Roku 1868 byla soudní pravomoc ve věcech manželských církevním soudům odňata. Došlo k tomu na základě jednostranného vypovězení rakouským mocnárstvím a v důsledku toho byla zavedena účinnost všeobecného občanského zákoníku ve věcech manželských i pro katolíky. Církevní soudy působily i nadále ve věcech církevních trestů.⁹⁶

5.13 Rozhodčí soudy

Mezi mimořádné soudy patří i soudy rozhodčí nebo smírčí, které byly vytvářeny v souvislosti se sociálně reformní činností Taaffovy vlády. Rozhodčí soudy můžeme dělit na obligatorní a fakultativní.⁹⁷

Mezi obligatorní rozhodčí soudy patří rozhodčí soudy horních a bratrských pokladen, rozhodčí soudy německých pokladen, rozhodčí soudy dělnický úrazoven a rozhodčí soudy honební.

Fakultativními rozhodčími soudy jsou burzovní rozhodčí soudy, rozhodčí soudy při obchodních a živnostenských komorách a smírčí soudy veřejných skladišť.

Obligatorní rozhodčí soudy

Rozhodčí soudy horních a bratrských pokladen

Rozhodčí soudy horní a bratrské pokladny byly upraveny zákonem č. 14 ř. z. ze dne 17. 1. 1890. Byly zřizovány v sídlech všech revírních horních úřadů pro rozhodování sporů z pojistných vztahů mezi bratrskými pokladnami navzájem a mezi bratrskými pokladnami a jejich členy, nebo provizionisty. Pro tyto spory byla jejich příslušnost výlučná. Personální substrát těchto soudů tvořil předseda a

---

⁹⁶ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 129 – 130

⁹⁷ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 323

jeho zástupce, čtyři přísedící a jejich náhradníci. Proti výroku soudu nebyl přípustný žádný opravný prostředek.

Rozhodčí soudy nemocenských pokladen

Tyto rozhodčí soudy byly příslušné výlučně ve sporech mezi pojištěnci a okresními nemocenskými pokladnami o nárocích na podporu v nemoci. Rozhodčí soud nemocenských pokladen měl 5 členů, kteří byli voleni na valné hromadě pokladny a ze svého středu tito členové zvolili předsedu soudu.

Rozhodčí soudy dělnických úrazoven

Rozhodčí soudy dělnických úrazoven upravoval zákon ze dne 28. prosince 1887, ř. 1 ř. z. z roku 1888. Příslušný byl tento soud pro spory o veškerých nárocích na náhradu vznesených vůči pojišťovně a o nárocích, jež by vznesla okresní nemocenská pokladna. Senát těchto soudů byl pětičlenný a skládal se z předsedy a čtyř přísedících. Předseda a jeho zástupce byl jmenován ministrem spravedlnosti po dohodě s ministrem vnitra z řad státních soudních úředníků na dobu neurčitou. Dva přísedící a jejich náhradníci byly jmenováni ministrem vnitra po dohodě s ostatními zúčastněnými ministry, jednoho volili podnikatelé, kteří měli povinnost platit pojistné a posledního čtvrtého přísedícího volili pojištěnci. Rozhodčí soudy byly zřizovány v sídle každé úrazovny.

Rozhodčí soudy honební

Rozhodčí soudy honební byly zřízeny na základě honebního zákona č. 49 ř. z. ze dne 1. června 1866. Tyto soudy byly příslušné pro rozhodování sporů o nárocích na náhradu škody způsobené honbou nebo zvěří na pozemcích a plodinách. V čele rozhodčího honebního soudu stál vrchní rozsudí a společně

s ním působili také čtyři důvěrníci, přičemž každá ze stran jmenovala dva své důvěrníky. Proti výroku soudu neexistoval žádný řádný opravný prostředek.⁹⁸

Fakultativní rozhodčí soudy

Burzovní rozhodčí soudy

Zákon č. 67 ř. z. z 1. dubna 1875 o organizaci burz stanovil, že zvláštní status každé burzy musel stanovit způsob řešení a rozhodování sporů z burzovních obchodů. V případě, že burza zřídila rozhodčí soud, což byla jedna z možností, musel její statut určit složení a působnost rozhodčího soudu, průběh řízení před rozhodčím soudem a ve statusu burzy muselo být obsaženo ustanovení o výkonu rozhodčích nálezů. Status mohl také stanovit, že v případě, kdy si strany nedohodly něco jiného, byla příslušnost soudu obligatorní. Rozhodnutí burzovního rozhodčího soudu bylo konečné a proti jeho nálezům nebylo možné podat odvolání k řádnému soudu ani k jinému orgánu.⁹⁹

Rozhodčí soudy při obchodních a živnostenských komorách

Za určitých podmínek byly obchodní a živnostenské komory příslušné k rozhodování sporů jako soudy rozhodčí. Příslušnost obchodních a živnostenských komor bylo možné sjednat na základě rozhodčí smlouvy pro spory o obchodních a živnostenských záležitostech. Touto zvláštní pravomocí byly nadány komory na základě zákona č. 85 ř. z. ze dne 29. června 1868. Jednání komor bylo veřejné s výjimkou porady o rozsudku.

Smírčí soudy veřejných skladišť

Smírčí soudy veřejných skladišť byly upraveny zákonem č. 64 ř. z. ze dne 28. dubna 1889. Byly zřizovány na základě reglementů¹⁰⁰ těchto veřejných

---

⁹⁸ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 127 – 128

⁹⁹ Tamtéž, s. 128

¹⁰⁰ zvláštní předpis

skladišť. Byly příslušné k rozhodování všech sporů, které vznikly ze skladních obchodů na základě dohody sporných stran.¹⁰¹

---

¹⁰¹ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 129

6. Personální obsazení soudů

Soudní osoby bylo možné dělit podle toho, v jakém byly vztahu ke státu a podle náplně jejich činnosti na:

1. Osoby stojící ve službách státu jako vykonavatele soudní moci
2. Osoby ve státní službě připravující se na budoucí povolání
3. Osoby, které stojí mimo státní službu provádějící pouze úkony uložené soudem

6.1 Osoby stojící ve službách státu jako vykonavatele soudní moci

Do této skupiny patřily osoby soudcovské a soudní osoby pomocné. Každý uchazeč, který chtěl být přijat do stálého služebního poměru u soudu, musel splňovat i obecné předpoklady pro vstup do státní služby, společně s obecnými předpoklady pro přijetí k soudu a zvláštní požadavky specifické pro každou funkci, do níž byl uchazeč přijímán.

Mezi obecné předpoklady pro vstup do státní služby patřily zejména požadavky: mužské pohlaví, rakouské státní občanství, věk mezi 18 a 40 lety (s výjimkou kandidátů přicházejících z činné vojenské služby) a bezúhonnost.

Obecnými předpoklady pro přijetí k soudu byly pak požadavky na: mravní chování a dobré politické smýšlení, bezúhonnost, šetrné zacházení s majetkem a odpovídající jazykové dovednosti.

Obecné předpoklady nezahrnovaly náboženské vyznání, ani manželský původ, avšak osoby, které měly zájem o neplacené místo u soudu, musely prokázat dostatečné materiální zajištění. V případě, že měla vyživovací povinnost zajistit třetí osoba, bylo povinností uchazeče předložit písemné prohlášení, v němž se tato osoba zavazovala vyživovací povinnost plnit.¹⁰²

---

¹⁰² Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 131

Soudní úředníci se dělili na samostatné soudce a soudcovské pomocné úředníky. Mezi samostatné soudce patřili prezidenti a viceprezidenti sborových soudů, radové a ostatní hlasující členové sborových soudů, samosoudci ustanovení při okresních soudech a přednostové okresních soudů. Předpokladem pro výkon soudcovské funkce bylo složení soudcovské zkoušky.

5. června 1850 byla přijata na základě nejvyššího rozhodnutí nová ustanovení o justiční praxi a justičních zkouškách. Od 30. srpna 1850 se konaly tři druhy praktických justičních zkoušek. Byla to jednak soudcovská zkouška (umožňovala výkon povolání soudce a státního zástupce), advokátská zkouška (umožňovala jak výkon advokacie a notářství, tak výkon úřadu soudce, státního zástupce a konceptního úředníka finanční prokuratury) a notářská zkouška.

Osoby soudcovské

Před soudcovskou praktickou zkouškou musel kandidát soudcovského úřadu prokázat, že po přijetí na místo auskultanta či právního praktikanta vykonával po dobu nejméně jednoho roku soudní praxi bez přerušení. Kandidáti vykonávali soudní praxi především u sborového soudu první instance. Polovinu soudní praxe bylo možné vykonávat u soudu okresního. Žádosti o přípuštění k soudcovské praktické zkoušce podávali kandidáti k příslušnému zemskému soudu. Právní praktikanti a auskultanti žádosti podávali prostřednictvím představeného soudu, u něhož konali praxi. Poté došlo k přezkoumání žádostí a bylo rozhodnuto o konání praktické zkoušky. Zkouška se měla konat nejpozději do 2 měsíců od podání žádosti. Konání zkoušky se odehrávalo v sídle příslušného zemského soudu.

Zkušební komise byla jmenována prezidentem příslušného zemského soudu a měla tři členy. Předsedal jí prezident soudu, nebo pověřený zástupce a přísedícími byli vždy dva soudní radové. Stejně jako advokátní zkouška se i soudcovská skládala z písemné a ústní části. Kandidáti mohli během ní využívat platné právní předpisy, ale domluva mezi nimi, či případně se třetími osobami

byla zakázána. Zkušební komisaři uložili ve dvou různých dnech dvě úlohy. Jednu z práva civilního, druhou pak z trestního.¹⁰³

Ústní část zkoušky absolvoval každý kandidát samostatně, přičemž délka trvání neměla přesáhnout dvě hodiny. Obsah zkoušky zahrnoval všechna právní odvětví civilního a trestního práva. Kandidát musel znát všechny zákony a nařízení civilního a trestního práva, soudní zřízení a jednacích řády justičních orgánů. S otázkami na kandidáta se mohli obracet všichni zkušební komisaři s tím, že předseda se mohl tohoto práva vzdát. Položené otázky společně s mírou s jakou je kandidát zodpověděl, byly zaznamenány do protokolu. Na konci protokolu se pak nacházel výsledek hlasování komise. Úspěšný kandidát obdržel vysvědčení, ve kterém bylo poznamenáno v jakých jazycích je schopen vést jednání. V případě, že kandidát opakovaně neuspěl v soudcovské zkoušce, nebyl již k dalšímu pokusu připuštěn.

Jestliže tedy kandidát uspěl u praktické soudcovské zkoušky a byl starší 24 let, mohl požádat o připuštění ke složení soudcovské přísahy. Text přísahy stanovilo ministerstvo spravedlnosti svým výnosem a kandidát přísahal věrnost a poslušnost císaři, habsburskému rodu, a že úřad soudce bude vykonávat dle svého nejlepšího přesvědčení a s pečlivostí, pílí, spravedlivě, nestranně, nezištně a bez předsudků.

Po složení přísahy mohl být kandidát jmenován do funkce samostatného soudce. Císař jmenoval prezidenty, viceprezidenty a rady. Ostatní samostatné soudce jmenoval ministr spravedlnosti.

Mezi pomocné soudní úředníky patřili všichni auskultanti a ti z adjunktů a radních tajemníků, jež byli ustanoveni za samosoudce.

Auskultanti původně zapisovali výslechy stran a svědků při soudním řízení. Na základě císařského nařízení ze dne 3. května 1853, č. 81 ř. z. měli auskultanti vést nejenom protokoly ze soudních jednání, ale i pomáhat soudním referentům, řídit inventury a provádět další činnosti, které jim uloží soud. Auskultanti, kteří již složili soudcovskou zkoušku s tím, že ale nebyli ještě jmenováni soudcem, mohli

---

¹⁰³ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 132-133

být připuštěni k samostatným soudním úkonům u okresních soudů. Díky tomu, že však nebyli ještě soudci, nesměli rozhodovat. Ten, kdo se ucházel o místo soudního auskultanta, musel splňovat zákonné předpoklady, mezi něž patřilo úspěšné ukončení právnických studií a složení tří teoretických státních zkoušek. Titul doktora práv na tuzemské univerzitě nahrazoval složení teoretických státních zkoušek.

Před tím, než mohl být uchazeč přijat na místo auskultanta, musel absolvovat zkušební praxi. Počet kandidátů, kteří mohli být připuštěni ke zkušební praxi měl být stanoven tak, aby vrchní zemský soud měl na výběr dostatek kompetentních kandidátů s ohledem na počet auskultantů, kterým končila praxe, nebo se její ukončení blížilo, nebo s ohledem na vlastnosti nových uchazečů. Při nástupu do zkušební praxe skládali uchazeči slib. Kandidáti byli přiřazováni ke konkrétním soudům prezidentem vrchního zemského soudu s ohledem na osobní poměry každého z nich. Tato praxe probíhala vždy u sborového soudu prvního stupně a trvala 6 týdnů s tím, že ji prezident mohl dle vlastního uvážení prodloužit na 3 měsíce. Po skončení zkušební praxe zaslal prezident nadřízenému vrchnímu zemskému soudu zprávu, ve které uvedl, zda si kandidát vedl úspěšně. Zkušební praxe se započítávala do právní praxe.

Pomocnými soudcovskými úředníky byli adjunkti a radní tajemníci v případě, že nebyli ustanoveni do místa samosoudce u okresního soudu. K tomu, aby mohl být uchazeč o místo adjunkta, resp. radního tajemníka přijat, musel složit (kromě požadavků na získání místa auskultanta) praktickou soudcovskou zkoušku. Soudcovskou zkoušku musel auskultant podle císařského nařízení č. 262 ze dne 10. října 1854 ř. z. složit nejpozději do tří let od svého nástupu k soudu. V opačném případě byl propuštěn ze státní služby. Skládat praktickou soudcovskou zkoušku nebyli povinni uchazeči, kteří již úspěšně absolvovali advokátní zkoušku a také adjunkti, resp. radní tajemníci, kteří získali své místo před účinností onoho císařského nařízení.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 133 – 136

Pomocné soudní osoby

Do skupiny pomocných soudních osob patřili všichni zřízení soudní kanceláře, mezi něž patřil přednosta soudní kanceláře, řídící kancelářští úředníci, úředníci (kancelářští adjunkti, oficiálové a kancelisté) a pomocníci soudní kanceláře. Dále sem patřili také zřízení úřadů knihovních (ředitel, případně místoředitel a potřebný počet adjunktů), zřízení depozitních úřadů (ředitel, schovatel, hlavní pokladník, revizor, likvidátor, potřebný počet oficiálů, praktikantů, asistentů a odborníků) a účetních odborů (vrchní účetní rada, účetní radové, oficiálové, revidenti, praktikanti a asistenti). Pro výkon úřadu předsedy soudní kanceláře, řídícího kancelářského úředníka a výkonných úředníků bylo zapotřebí absolvování střední školy a složení praktické zkoušky, které spočívala v ověření vědomostí potřebných k výkonu úřadu. Výkonní úředníci byli povinni složit kauci ve výši jejich jednorochní odměny. Úředníci soudní kanceláře museli absolvovat speciální knihovní zkoušku, které předcházela povinná zkušební praxe. U úředníků účetních odborů bylo rovněž nutné absolvovat střední školu složit zkoušku ze státního účetnictví a kauci. Na pozice stálých soudních sluhů byli přijímáni především osoby z vojenských kruhů. Soudní sluhové byli jmenováni příslušným vrchním zemským soudem. Místo soudního sluhy mohla obsadit pouze osoba gramotná, protože tito sluhové byli využíváni mimo jiné jako písaři. Místa stálých sluhů byla po roce 1872 obsazována výlučně z řad poddůstojníků. Výnos ministerstva spravedlnosti pak 13. června 1868 stanovil, že u každého soudu mají být zaměstnáni dva stálí sluhové.¹⁰⁵

6.2 Osoby ve státní službě připravující se na budoucí povolání

Mezi právní praktikanty patřily vystudovaní právníci, kteří absolvovali právní praxi u řádných soudů prvního stupně a obchodních soudů. Smyslem této praxe bylo seznámit se s civilním a trestním řízením před tím, než nastoupili do úřadu soudce. Povinná byla jednorochní právní praxe u soudního dvora v civilních

---

¹⁰⁵ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 136 – 137

a trestních věcech. Zájemce o místo právního praktikanta byl přijat na základě rozhodnutí prezidenta místně příslušného vrchního zemského soudu. Své žádosti podávali zájemci přímo prezídiu vrchního zemského soudu. Konceptní praktikanti úřadů politické správy podávali své žádosti skrze svého představeného šéfovi úřadu zemské politické správy (místodržitelství, zemská vláda) a ten je zaslal dále prezidentovi příslušného vrchního soudu.¹⁰⁶

Prezident vrchního zemského soudu vydával povolení k přijetí a přiděloval uchazeče ke konkrétním soudům. Přijetí mohl prezident odmítnout tehdy, jevil-li se mu kandidát jako nevhodný kvůli jeho předchozímu politickému a morálnímu životu. Kandidát mohl proti odmítnutí k přijetí k právní praxi, nebo odmítnutí přijetí k určitému soudu podat stížnost ministroví spravedlnosti. Jaký počet právních praktikantů bude u jednotlivých soudů působit, bylo ponecháno na uvážení prezidenta vrchního zemského soudu. Právní praktikant pak musel nastoupit k tomu soudu, ke kterému ho prezident přidělil. U právních praktikantů, kteří působili jako konceptní praktikanti v úřadech politické správy, bylo povinností prezidenta vrchního zemského soudu vzít v úvahu přání kandidáta. V případě, že právní praxe měla být vykonávána v rámci přípravy pro výkon advokacie, musel být kandidát přidělen nejméně na jeden rok k některému ze zemských krajských soudů, aby mohl konat civilněprávní i trestněprávní praxi. Jestliže měla být praxe konána z důvodů soudcovské zkoušky, musel být uchazeč přidělen k některému ze zemských krajských soudů alespoň na dobu 6 měsíců.

Činnost právních praktikantů měla sloužit jako příležitost ke vzdělání ve všech oblastech práva. Praktikantům však nesmělo být svěřeno samostatné vedení úřadu, výjimečně mohli vést protokol. Konkrétní úkoly jim ukládal představený soudu. Před nástupem právní praxe skládal každý praktikant slib u toho soudu, ke kterému byl přidělen. Slibem se praktikant zavázal k tomu, že bude uložené úkoly plnit pilně, usilovně a nezištně, zachovávat úřední tajemství, dodržovat právní předpisy, zdrží se přijímání darů nebo jiných výhod v souvislosti s výkonem své činnosti a chovat se podle postavení budoucího státního úředníka. Právní praktikanti podléhali disciplinárnímu dozoru předsedy soudu. Výkon právní praxe končil buďto uplynutím doby, vystoupením, nebo propuštěním pro

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 137 – 138

nedodržení slibu. O propuštění rozhodoval prezident vrchního zemského soudu s tím, že se mohl praktikant bránit podáním stížnosti ministru spravedlnosti. Představený soudu oznámil ukončení právní praxe nadřízenému úředním sdělením. Součástí tohoto sdělení bylo i hodnocení praktikanta, kterého představený oznámkoval a vyjádřil se o jeho odborných schopnostech stejně, jakož i o jeho mravní a morální zachovalosti. Vedle právních praktikantů působili na soudu i kancelářští praktikanti, kteří se připravovali na výkon povolání některé z pomocných soudních osob. Tito praktikanty museli na základě zákona o soudní organizaci z roku 1896 skládat na konci kancelářské praxe první kancelářskou zkoušku, po jejímž složení mohli zastávat místo oficiála nebo kancelisty. Po složení druhé kancelářské zkoušky mohl její absolvent vykonávat funkci ředitele kanceláře, přednosta kanceláře, výkonného úředníka nebo kancelářského asistenta. První kancelářská zkouška byla prominuta auskultantům a právním praktikantům, kteří složili soudcovskou zkoušku, nebo vykonávali praxi po dobu alespoň jednoho roku, dále pak uchazečům z řad vojenských osob, kteří získali pro úřednická místa certifikát a absolvovali zkušební praxi u soudu.¹⁰⁷

6.3 Soudní osoby stojící mimo státní službu

K těmto osobám se řadí odborní přisedící, porotci, notáři, znalci, tlumočníci, diurnisté a výpomocní sluhové.

Odborní přisedící

V senátech sborových soudů první instance zasedali odborní přisedící, kteří vykonávali kauzální obchodní a horní soudnictví, případně u samostatných obchodních soudů (v Čechách byl pouze v Praze).

Uchazeči o místa odborných přisedících u obchodních soudů museli splňovat náležitosti volitelnosti do obchodní a živnostenské komory. Dalšími

---

¹⁰⁷ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 138 – 140

předpoklady bylo dosažení věku 30 let, rakouské státní občanství a aktivní volební právo do komory nejméně na dobu 3 let. Dalším požadavkem bylo bydliště v sídle soudu, u kterého byl odborným přisedícím ustavován. Obchodní odborní přisedící byli ze tří čtvrtin jmenováni z řad samostatných obchodníků a z jedné čtvrtiny z osob, které působily v obchodních závodech na řídicích postech. V případě, že nebyl dostatek osob na takovýchto postech, mohli být i v této čtvrtině jmenováni přisedícími samostatní obchodníci. Tito přisedící byli jmenováni ministerstvem spravedlnosti se souhlasem ministerstva obchodu a na návrh místně příslušné obchodní a živnostenské komory. Návrh na jmenování kandidátů podávala komora u toho soudu, u kterého mělo být místo přisedícího obsazeno. Soud tento návrh předal prostřednictvím příslušného vrchního zemského soudu ministerstvu spravedlnosti spolu se svým posudkem. Přisedící skládali po jmenování do rukou prezidenta obchodního soudu, resp. zemského krajského soudu (v případě že šlo o obchodní senát, zemskému krajskému soudu) přísahu. Text přísahy byl totožný s textem pro laické přisedící u horních senátů. Funkční období přisedících obchodního soudu bylo tříleté.

Ke každému zemskému krajskému soudu s horní pravomocí byli jmenováni 3 znalci hornictví. Kandidáti na tyto funkce vzešli z voleb provedených shromážděním vlastníků dolů a hutí. Jeden z těchto kandidátů musel patřit k tzv. závodním správcům při hornictví. Ostatní pak byli vybíráni z osob znalých hornictví. Ministr spravedlnosti jmenoval přisedící na dobu 3 let na návrh místně příslušného vrchního zemského soudu z kvalifikovaných osob v oboru hornictví a hutnictví. Odborní přisedící u horních senátů sice nepodléhali disciplinární pravomoci soudních úředníků, ale ministr spravedlnosti je mohl kdykoliv odvolat v případě, že přisedící pozbyl předpoklady pro výkon funkce.

Funkce odborných přisedících byla neplacenou funkcí, čestnou. Přisedící měli však nárok na náhradu výloh spojených s výkonem funkce. Museli se zúčastnit všech jednání senátu ve kterém zasedali. Svůj hlas odevzdávali vždy jako první.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 140 – 142

Porotci

Porotci působili v trestním řízení pro věci tiskové a pro vyhrazené zločiny do roku 1852. Po roce 1869 pro věci tiskové a po roce 1873 pro těžké zločiny.

Porotcem mohl být u trestních soudů podle zákona č. 121 ř. z. z 23. května 1873 jmenován pouze gramotný muž starší 30 let, který měl domovské právo v Předlitavsku a bydliště po dobu jednoho roku v obci, v níž se zdržoval. Dalšími podmínkami byl mimo jiné roční obnos převyšující 10 zlatých, resp. 20 zlatých v obci, kde bylo více než 30 000 obyvatel, nebo musel být advokátem, notářem, profesorem, či učitelem na střední nebo vysoké škole, popřípadě musel mít doktorský titul na tuzemské univerzitě. Z výkonu funkce porotce byli absolutně vyloučeni státní úředníci s výjimkou učitelů a profesorů, vojáci, duchovní, učitelé základních škol a dále osoby zaměstnané u pošty, železnice, paroplavebního a telegrafního podniku.

Relativně byly vyloučeny osoby, které nemohly plnit povinnosti spojené s výkonem funkce z důvodů tělesné vady, nebo duševní poruchy, dále osoby, na jejichž majetek byl prohlášen konkurz, nebo které byly soudem zbaveny občanských práv a také osoby obžalované z trestného činu, nebo nacházející se ve výkonu trestu a osoby odsouzené ke ztrátě volitelnosti do obecních orgánů.

Jestliže byl někdo ustanoven porotcem, měl povinnost tuto funkci přijmout s výjimkou osob starších 60 let, poslanců zemského sněmu, vojáků stojících mimo činnou službu po dobu branné povinnosti, osob sloužících u císařského dvora, profesorů, učitelů, lékařů, lékárníků a osob, které již vykonávaly funkci porotců.

Porotci byli vybíráni pro jednotlivá soudní řízení ze seznamu porotců. Seznam porotců sestavoval starosta a obsahoval jméno, příjmení, bydliště, stav nebo zaměstnání, daňovou sazbu, zemské jazyky, které osoba ovládala a který používala ve větší míře. Po vyhotovení seznamu měly osoby v něm zapsané možnost vznést námitky proti zapsání, mohli především uplatnit právo na vynětí ze seznamu ze zákonných důvodů. Po marném uplynutí lhůty starosta předal seznam okresnímu hejtmanovi a ten je předal prezidentovi příslušného

zemského krajského soudu. Prezident zemského krajského soudu svolal komisi, která měla za úkol sepsat užší seznam porotců pro další kalendářní rok. Komisi tvořil prezident zemského krajského soudu, případně jeho zástupce a tři soudci z řad soudních radů.

Funkčním obdobím porotce byl jeden kalendářní rok. Každý porotce měl nárok na náhradu cestovních výloh v případě, že se jeho bydliště nacházelo dále než 7,5 kilometrů od porotního soudu.

Pokud se porotce nedostavil bez uvedení závažného důvodu k jednání, přestože byl řádně pozván, nebo je předčasně bez povolení opustil, mohl být potrestán peněžitou pokutou až do výše 50 zlatých, případně ve výši 100 zlatých, pokud se delikt opakoval. Odsouzený porotce mohl vznést do 8 dnů od doručení námitku u zemského krajského soudu. Proti rozhodnutí zemského krajského soudu nebyl přípustný žádný opravný prostředek.¹⁰⁹

Notáři

Notáři byli veřejnými úředníky, jejichž počet byl omezen. Jmenoval je ministr spravedlnosti, který vykonával dozor i nad notářskými kolegií a komorami. Disciplinární pravomoc nad notáři měly příslušné vrchní zemské soudy. Notářský řád z roku 1850 se pokusil zavést tzv. notářský přímus, tzn. povinnost přibrat k vyhotovení určitých listin notáře. Notářský řád z roku 1871 a zákon o notářském přímusu z téhož roku přesně vymezil, která právní jednání musí být učiněna před notářem.

Působnost notářů se dělila na úřední a neúřední. Úřední působnost na samostatnou a přenesenou. Samostatná činnost spočívala v sepisování notářských spisů o právních jednáních a dalších úkonech. Přenesenou úřední činnost vykonávali notáři jako soudní komisaři. Každému notáři byl přidělen notářský okres, který zahrnoval minimálně jeden okres soudní. V obvodu každého vrchního zemského soudu měl být jeden nebo více notářských archivů

---

¹⁰⁹ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 142 – 145

určený k přejímání a úschově spisů a pečetí. Obvod notářského archivu byl totožný s obvodem notářské komory, která vedla všechny osobní a organizační záležitosti notářů.¹¹⁰

Znalci

Znalci pro civilní a trestní řízení byli přibíráni jako stálý soudní znalci, nebo byli vzati do přísahy ad hoc. Stálí znalci složili přísahu pouze jednou, a to po jmenování. Jestliže byl v obvodu pro určitý obor stálý znalec, nebyl jmenován znalec ad hoc. Seznam znalců se každoročně doplňoval.

Tlumočníci

V případě, že některá ze stran v civilním řízení, nebo obviněný, svědek, nebo znalec v trestním řízení neovládali jednacím řeč soudu, bylo nutné přibrat tlumočnicka k soudnímu jednání. Tlumočnick musel složit přísahu. Text přísahy nebyl pevně dán, ale ustálila se praxe, že tlumočnick přísahal, že bude otázky a odpovědi překládat beze změn, věrně, přesně, že nic nevynechá ani nepřidá, ale že zapíše vše tak, jak to zachytil. Pokud byla svědkem, či obviněným osoba němá nebo hluchá a písemné zachycení nebylo možné, musel být podle §§ 164 a 198 trestního řádu z roku 1873 přizván tlumočnick znalý znakové řeči.

Na základě dekretu dvorské kanceláře ze 13. ledna 1836 Sb. just. zák. č. 109 měli být jmenováni stálí tlumočnick při sborových soudech prvního stupně hlavních měst zemí, případně i dalších velkých měst v případě, že zde byla potřeba častého vyhotovování překladů z cizího jazyka. Stálé tlumočnick jmenoval a stanovoval jejich počet místně příslušný apelační soud. Vybírání byli přednostně z řad advokátů a notářů.

Císařský patent z 9. srpna 1854 stanovil, že pokud není potřeba jmenovat stálé tlumočnick, jmenoval tlumočnicka ad hoc příslušný zemský krajský soud. Na

---

¹¹⁰ Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 325

konci překladu musel tlumočnick připojit doložku, která osvědčovala soulad překladu s originálem. V závěru se pak nacházel den, rok vyhotovení překladu a podpis s pečeti. V případě, že byl překlad vyhotoven mimo bydliště tlumočnicka, musel být podpis ověřen soudem, při němž tento tlumočnick působil.

Stálí tlumočnicki mohli vyhotovovat překlady pro třetí osoby i bez speciální objednávky soudu. Funkci vykonávali za úplatu. 50 krejcarů náleželo za každý přeložený list. Jestliže se tlumočnick účastnil na ústním jednání, náležely mu za každou polovinu dne 2 zlaté a v případě, že musel sám sepisovat protokol, 3 zlaté. Pokud soud přibral jako tlumočnicka soudního úřednicka, nedostávali žádnou zvláštní odměnu za jednotlivé úkony. Soud mohl stálé tlumočnicky zaměstnat, pak ale dostávali ve stálém zaměstnaneckém poměru paušální plat nehledě na počet provedených úkonů.

Funkce stálého tlumočnicka zanikala tlumočnickovou smrtí, nebo odstoupením z funkce nebo okamžikem právní moci rozhodnutí o zbavení funkce. O stížnosti pak proti takovému rozhodnutí rozhodlo ministerstvo spravedlnosti.¹¹¹

Diurnisté

K soudům byly za přiměřenou denní mzdu přijímány osoby s bezúhonnou pověstí a potřebnou kvalifikací za účelem obstarávání kancelářských záležitostí, tzv. diurnisté. Ti byli vždy přijímáni podle potřeby a k okamžiku účinnosti mohli být propuštěni. Na pozice diurnistů byli přijímáni především penzisté. V případě, že nebyl dostatek vhodných civilních penzistů, mohli být na pozice diurnistů přijímáni penzionovaní vojenští důstojníci a váleční invalidé. V žádném případě nemohli být na těchto pozicích penzisté, kteří byli propuštěni ze státních služeb z důvodů spáchání trestného činu, přečinu, či zanedbání úředních povinností. Diurnisté nebyli oprávněni k úřednímu jednání, mohli být však využíváni jako zapisovatelé v trestních a civilních věcech z rozhodnutí představeného okresního soudu, resp. zemského krajského soudu. V tom případě však museli být vzati do

---

¹¹¹ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 146 – 147

přísahy. Obsahem přísahy byl slib vykonávat funkci zapisovatele s pílí, horlivostí a nezištností, vést věrně a přesně protokoly, být poslušný vůči nadřízeným a také zákaz přijímat jakékoliv dary v souvislosti s výkonem funkce. Diurnisté nepobírali stálý měsíční plat, pouze denní mzdu.¹¹²

Výpomocní sluhové

Vrchní zemské soudy mohly v případě, že v některém ze soudních obvodů nebylo obsazeno místo stálého sluhy z řad kvalifikovaných uchazečů a z řad vojenských osob přijímat dočasně pomocné sluhy za denní mzdu. Takto přijaté osoby byly vždy upozorněny na to, že jejich místo je jen dočasné a výkon činnosti pomocného sluhy jim nezakládá nárok na přijetí do stálého služebního poměru. Jestliže tyto osoby chtěly být přijaty do stálého služebního poměru, nezbývalo jim nic jiného než se o něj ucházet řádnou úřední cestou, tzn. splnit všechny náležitosti pro místo soudního sluhy.¹¹³

---

¹¹² Tamtéž, s. 147 – 148

¹¹³ Schelleová, I., Schelle, K. a kolektiv. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 148

7. Závěr

Ve své práci jsem se zabýval organizací soudnictví ve druhé polovině 19. století. Na závěr bych rád poukázal na nejdůležitější mezníky vy vývoji soudnictví s tím, že bych se pokusil o komparaci s dnešním stavem.

Rok 1848 je revolučním rokem po všech stránkách, soudnictví nevyjímaje. V tomto roce se objevuje požadavek měšťanstva na odstranění vlivu absolutistického státu na výkon soudnictví. To se mělo realizovat zejména oddělením moci soudní od moci výkonné, zavedením občanské kontroly nad výkonem soudnictví a odstraněním inkvizičního procesu a jeho nahrazením procesem obžalovacím.

K oddělení správy a soudnictví dochází v roce 1850, avšak ne na dlouho. V roce 1855 dochází k obratu a soudnictví je znovu sloučeno se správou. Po tomto krátkém období Bachovského absolutismu dochází v roce 1867 už k definitivnímu oddělení správy a soudnictví.

Po roce 1867 je soudní soustava tvořena opět soudy okresními, krajskými, vrchními a Nejvyšším soudním a kasačním dvorem. Vedle těchto soudů začala vznikat i celá řada soudů mimořádných (zvláštních). Patří sem například živnostenské soudy (1869) řešící spory pracovněprávní, rozhodčí soudy nemocenských pokladen a patentní soud (1897).

V tomto dějinném období (2. polovina 19. století) můžeme sledovat rodící se boj o nezávislost soudnictví, kdy na jedné straně stojí absolutistická moc snažící se ovlivňovat chod soudnictví ve svůj prospěch a kvůli vlastním zájmům a na druhé straně nejen měšťanstvo bojující za své právo na spravedlnost, zákonnost a rovné podmínky před soudy.

Když se dnes podíváme na zásady, které v dnešním soudnictví platí, zjistíme, že mají svůj původ právě v tomto období a že tehdejší požadavky zejména na nezávislost soudnictví jako takového jsou i dnes aktuální. Před rokem 1848 mělo soudnictví výrazně politický charakter a sloužilo jako nástroj moci vládnoucí třídy.

Dnešní soudnictví jako jeden ze tří pilířů demokratického systému je samozřejmě jiné. Charakterizuje ho zejména jeho specializace, kdy soudy neplní jinou funkci, než je právě soudnictví a zároveň je soudnictví odděleno od moci výkonné. Dalším prvkem typickým pro dnešní soudnictví je jeho odbornost. Soudci jsou osoby s vysokoškolským právnickým vzděláním a laici plní pouze určité úkoly. Nezávislost jako další charakteristický rys dnešního soudnictví je možné rozdělit na nezávislost soudců a soudů. Nezávislost soudců spočívá především v tom, že soudce nemůže být vázán žádnými pokyny, že je podřízen pouze zákonům, dále pak jeho osobní nezávislost v souvislosti s ustavováním do funkce soudce a nestrannost k projednávané věci.

Samozřejmě, že i v dnešní době se diskutuje o tom, zda by si justice zasloužila více nezávislosti. Soudci jsou přesvědčeni o tom, že ano, politici naopak tvrdí, že nechtějí dopustit soudní diktaturu.

8. Resumé

This theses focus on development of judicial system in the second half of the 19th century. After defining the concept of judiciary I deal with the legal form until 1867 and after this year. The historic landmark is the year 1848, which was the beginning of big changes not just in the judicial system. Substantial events happen after this year. Administration is separated from judiciary and this one is formed by ordinary and special courts. Judicial structure was composed by district courts, county courts, the Supreme Land Court and the Court of Cassation.

After 1855 absolutism of Bach started and the administration is again connected with the judiciary. During this period modern organization principals were removed. Silvestr's patents from 1851 at first canceled public hearings and trials by jury. Code of Criminal Procedure from 1853 introduce back written and secret procedures in criminal trials. Neoabsolutism of Bach falls with October's diploma together with changes that it brought. Interventions made by the Empire council are canceled during the 50s.

In 1867 the situation changes and the administration and judiciary are divided again, this time definitely.

Third and fourth chapters concern with civil and criminal judiciary. I describe the particularly articles of judicial system, their competence and jurisdiction.

Fifth chapter deals with special judiciary, its description and specification. This type of judiciary didn't have general competence and jurisdiction. The competence was limited either personally or materially. Mostly it was in courts where the concrete special knowledge and experience was needed. These courts used lay element.

Last chapter is about personnel staff of the then courts. What was required from the applicants that worked for the state duty, that were preparing for the future job or that were completely out of state service. These were the

expert lay judges, jurors, notaries, experts, interpreters, diurnists and auxiliary servants.

9. Seznam použité literatury

Knižní publikace:

- ◆ ADAMOVIČ, K., a spol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. 1. vydání. Praha : LexisNexis cz s. r. o., 2005, ISBN 90-86920-07-0
- ◆ BÍLÝ, J. L. *Právní dějiny na území české republiky*. Praha : Linde, 2003, ISBN 80-7201-429-3
- ◆ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, ISBN 978-80-7106-906-05
- ◆ KAPRAS, J. *Právní dějiny země Koruny České*. Praha: nákladem české grafické akc. společnosti „Unie“, 1913
- ◆ KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha : nakladatelství Orbis, 1967
- ◆ Malý, K., Adamová, K., Soukup, L. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání, Praha : Leges , 2010, ISBN 978-80-87212-39-4
- ◆ MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918*. 2. vydání. Jinočany : H&H, 1993. ISBN 80-85467-61-5
- ◆ PLUNDR, O. *Organizace justice a prokuratury*. 3. vydání. Praha : Orbis, 1963, ISBN 13-Pr-142
- ◆ SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *Stát a právo v období absolutismu*. Sborník. Brno : MU, 2005, ISBN 80-210-3899-3

- ◆ SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I., VOJÁČEK, L. *Proměny státu a práva v druhé polovině 19. století*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2006, ISBN 80-86861-91-0

- ◆ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kolektiv. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 592. ISBN 80-86432-65-3

- ◆ SCHELLEOVÁ, I. *Organizace soudnictví, notářství a advokacie*. Praha : Linde., 1997, ISBN 80-7201-051-4

- ◆ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. vydání Praha: nakladatelství Orbis, 1976

- ◆ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, ISBN 978-80-87071-20-5

- ◆ VOJÁČEK, L., KNOLL, V., SCHELLE K., *České právní dějiny, 2.*, upr. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk., 2010, ISBN 978-80-7380-257-8

- ◆ WINTROVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní, 6.*, aktualizované vydání Praha: Linde 2011, ISBN 978-80-7201-842-0

- ◆ ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha : C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-005-2

Právní předpisy

1. Zákon č. 49/1866 ř. z. o myslivosti
2. Zákon č. 143/1867 ř. z. o zřízení říšského soudu.

3. Zákon č. 144/1867 ř. z. o moci soudcovské.
4. Zákon č. 59/1868. ř. z. ježto se týče organizace soudů okresních.
5. Zákon č. 85/1868 ř. z. jenž se týče organizace komor obchodnických a živnostenských.
6. Zákon č. 44/1869 ř. z. jenž se týče organizace soudu říšského, řízení před ním a vykonávání jeho nálezů.
7. Zákon č. 63/1869 ř. z. o živnostenských soudech.
8. Zákon č. 120/1873 ř. z. jenž se týče zastavení poroty na čas.
9. Zákon č. 67/1875 ř. z. o organizaci burz.
10. Zákon č. 36/1876 ř. z. o zřízení Nejvyššího správního soudu.
11. Zákon č. 64/1889 ř. z. o veřejných skladištích.
12. Zákon č. 217/1896 ř. z. jímž vydávají se předpisy o obsazování, vnitřním zařízení a řádě jednacím soudů (zákon o organizaci soudní)
13. Zákon č. 30/1897 ř. z. o ochraně vynálezů (zákon patentový)

Internetové zdroje

<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html>